كۈچ بىرلىكتە، ئىش ئۆملۈكتە

1997-يىل
18- دېكابىر
№4(31)

1997-год
18декабря
№ 4(31)

ئىتتىپاق
ИТТИПАК

قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى "ئىتتىپاق" جەمئىيىتىنىڭ ئاممىۋى-سىياسى گېزىتى.
Республиканская общественно-политическая газета Общества уйгуров Кыргызстана "ИТТИПАК".

Газета издается
с марта 1994 года

قىرغىزستان پرېزىدېنتى ئاسقار ئاقايېۋ بىلەن قىرغىزستان مىللەتلەر ئاسسامبلېياسىنىڭ ئۇچرۇشۇش يىغىنى بولۇپ، بۇ يىغىندا نىغمەت بوساقوۋ ئۇيغۇرلار كۆپ جايلاشقان رايون-شەھەرلەردە ئۇيغۇر تىلىدىكى سىنىپلارنى ئېچىش توغۇرلۇق مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى. پرېزىدېنت بۇ مەسىلىنى توغرا كۆرۈپ ھەل قىلىش ئۈچۈن مائارىپ نازارىتىگە تەۋسىيە قىلدى.

"ئىتتىپاق" رەئىسى نىغمەت بوساقوۋ 11/XI-1/X شەخسى ۋىزىت بىلەن ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىغا بېرىپ شۇ يەردىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىرىنىڭ ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىگە ئاكتىپ قاتنىشىپ ئۇلارنى ئۇقۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قىلىپتى. شۇ سىياھەت جەريانىدا شەرقى تۈركىستان، تىبەت، تەيۋەن ۋە ئىچكى موڭغولىيەدىكى خەلقلەرنىڭ ئىنسان ھوقۇقىنى قوغداش ۋە مۇستەقىللىقنى تەلەپ قىلىش نامايىشى قاتناشتى. شۇ جايدىكى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ ئالاھىدە رۇخستى بىلەن بەلگۈلەنگەن ئورۇنلاردا ئېلىپ بېرىلغان نامايىشقا تىبەت، تەيۋەن، ئىچكى موڭغولىيە، شەرقى تۈركىستانلىقلاردىن بولۇپ 1300 دىن ئارتۇق ئادەم قاتناشتى. بۇ نامايىشقا مەنمۇ ئىشتىراك قىلدىم.

نامايىشدا جۇڭگو ھۆكۈمدارلىرى "ئىنسان ھوقۇقىنى ئاياق ئاستى قىلمىسۇن". "ئۇرۇپ-ئادەت دېمەيدىن قىلىنمىسۇن" "گۇناسىز خەلقنى ئۆلتۈرۈپ ئېتىپ-چېپىشلار توختۇلسۇن!"

دىنى ئېتىقات ئىشلىرى خارلانمىسۇن" "تىبەتكە"، "شەرقى تۈركىستانغا" "ئىچكى موڭغۇلىيەگە"، "تەيۋەنگە" مۇستەقىللىق بېرىلسۇن دىگەن شۇئارلا كەينى-كەينىدىن ئۆزۈلمەي كوچىلارنى ياڭراتتى. شۇ كۈنلەردە ئۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ قوللىرىدا ھەر خىل تىلدا يېزىلغان ترانسپاراتلار بىلەن مەيدانلا تولغان ئىدى. نامايىش ئاساسى جەھەتدىن ۋاشىنگتون نامىدىكى مەيداندا، ئاق ئۆينىڭ ئالدىدا، كاپىتولىيەنىڭ خىتاي كونسۇلى تۇرغان ئىمارەتنىڭ ئالدىدا. نيۇيوركتا خىتاي كونسۇلى بىلەن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى تۇرغان جايدا نامايىشلار بولدى.

نامايىشقا قاتناشقۇچىلار ئالىملار، زىيالىلار، يازغۇچىلار ۋە ھەر خىل كەسىپ ئىگىلىرىدىن تەركىپ تاپقان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ مىللەت ۋە دىنى ئېتىقادىسىنىڭ ھەر خىل بولىشىغا قارىماي ئويلىغان ئويلىرى، كۆزلىگەن مەخسەتلىرى ۋە ئارزۇ ئارمانلىرى بىرلا-مىللى مۇستەقىللىق دەۋاسى ئىدى. مېنى ھەيران قالدۇرغان نەرسە ئامېرىكىدا 50 شتات بولسا ئەشۇ ئەللىك شتاتنىڭ ھەممىسىدىلا دىگۈدەك ئۇيغۇرلار بار ئىكەن. ئەلۋەتتە ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئورتاق ئارزۇ-ئارمانلىرى ۋە ئاخىرقى مەخسەتلىرى ۋەتەننىڭ ئازاتلىقىدۇر. ئۇيغۇر ئۆز مۇستەقىللىقىغا ئىگە بولماي تۇرۇپ ھېچقاچان، خەلقىنىڭ بىر پۈتۈنلىگىنى ساقلاپ قالالمايدۇ. بۇ سەپەرىمدە ئامېرىكىنىڭ بىر قانچە شتاتلىرىدا بولۇپ ئۇرغۇن ئادەملەر بىلەن

ئامېرىكا سەپىرىدىن خاتىرە

تونۇشۇپ پىكىرلەشتىم. بولۇپمۇ كالىفورنىيە شتاتىنىڭ كونگرېسمىنى دانا روزاباخىم نامايىشقا قاتناشقان ئۇيغۇرلارنى قوبۇل ئالغانلىغى ئىنتايىن چوڭ خوشاللىق بولدى. ئۇ كىشى بىلەن بىر يېرىم سائەت سۆزبەتلەشتۇق. ئاساسى مەسىلە ئۇيغۇر تىلىدا ئاڭلىتىلىدىغان ئامېرىكا ئاۋازى، مۇستەقىللىق ۋە ئۇيغۇرلار ھەققىدە بولدى، ئۇ كىشى ئاساسى جەھەتتىن كۆپتىن بېرى "شەرقى تۈركىستان" مەسىلىلىرى بىلەن شوغۇللىنىدىكەن. ئۇيغۇرلار ھەققىدە سۆزلەپ كېلىپ: ئۇيغۇرلار تىبەتلىكلەردىن ئۈگەنسە بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىنتايىن ئۆم-ھەممىسىنىڭ دىگەن گەپلىرى ۋە كۆزلىگەن مەخسەتلىرى ئوخشاش،-دەپ گېپىنى ئۈگەتتى. دېمىسىمۇ بىز ئۇيغۇرلاردا بىر پىكىرگە كېلىشەلمەي، ئاساسى كۆچكە تايانماسلىق ئوخشاش سەلبى ئىختىلاپلار بار ئىكەنلىگىنى ئىقرار قىلىشىمىز كېرەك 1936- يىلى ئاۋغۇستا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزى كومىتېتىنى يەنە باياناتى ئېلان قىلىپ "مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەشتە كىچىك، ئاجىز مىللەتلەر ھەتتا مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇپ ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىسىمۇ بولىدۇ" دەپ بەلگۈلەنگەن. (بېجىڭ "مىللەتلەر تەتقىقاتى. 1985- يىلى 1-سان")

بۈگۈن تارىخىي تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىشىمىز لازىمكى كۈچسىز، قۇرالسىز قالساق ھېچكىم بىزگە ئەركىنلىكنى مەرھەمەت قىلىپ بەرمەيدۇ. بىزمۇ شەرقى تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى خۇددى قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبەكىستان... لارغا ئوخشاش بىر تامچە قان تۆكمەي قولغا كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلىمىز. ئەگەر شەرقى تۈركىستان تىنچلىق يولى بىلەن ھەل بولسا ئىدى، بىزنىڭ مەنپەئەتىمىزدىن كۆرە، جۇڭگو لۇقلارنىڭ مەنپەئەتىگە تېخىمۇ پايدىلىق بولار ئىدى.

نىغمەتھاجىم بوساقوۋ

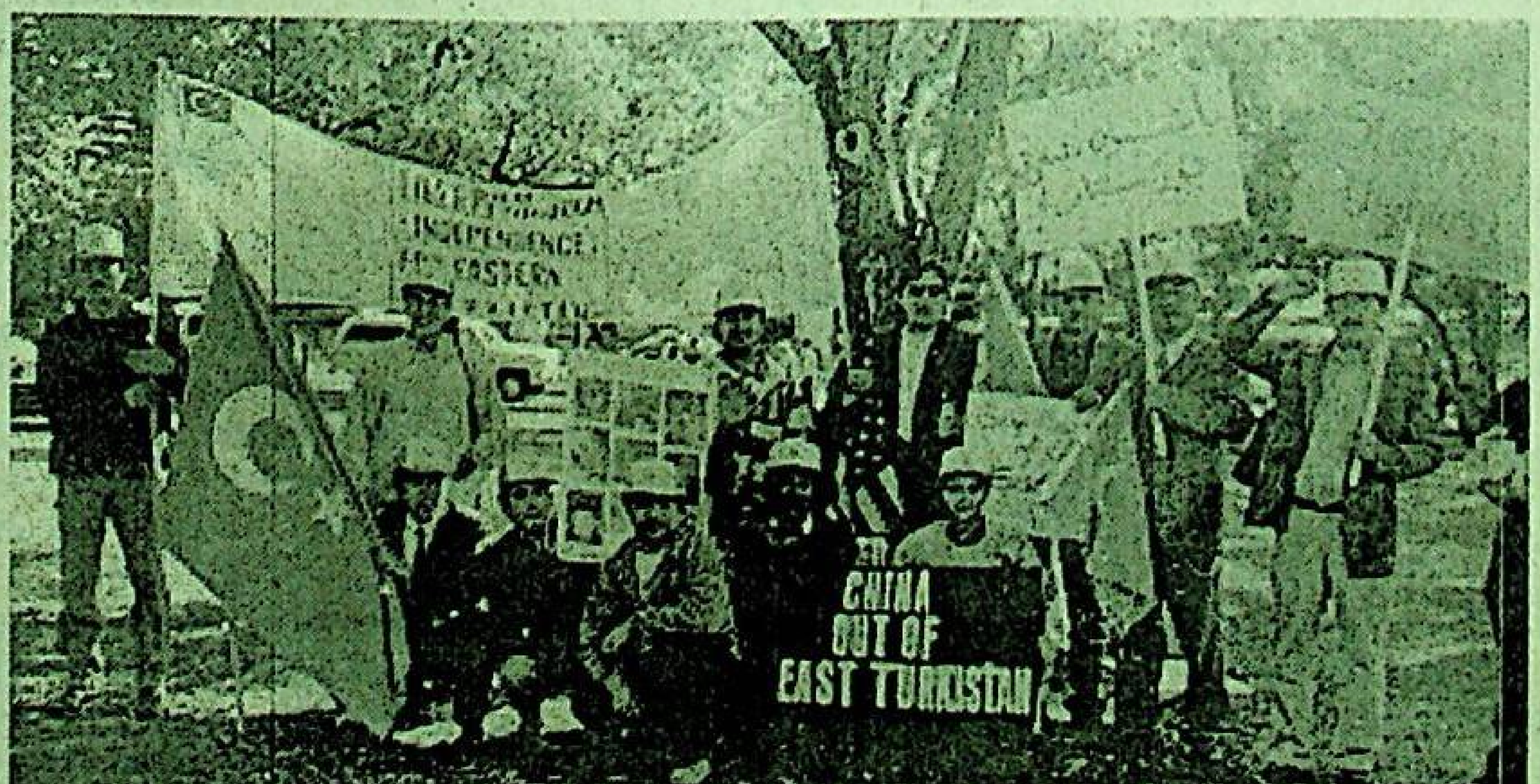

ئازاتلىق تاڭلىرى ئاتىدۇ ئاخىر

تاڭ-تاڭ ئاتقاندا، خەلق ئويغانغاندا،
بۇ مېنىڭ خەلقىم ياتسا مەيلىمۇ؟
ئۆز خەلقى ئۈچۈن قىلسا غەمخورلۇق،
قارا كۈنگە زىندانغا سالسا مەيلىمۇ؟!

شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئەركىنلىگى ئۈچۈن كۈرەشكەن، ئۆز خەلقىنىڭ جەسۇر پەرزەندى ئاتام قاسىمجان قەمبىرىنىڭ يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت ئىلگىرى يېزىلغان بۇ بىر كۇپلېت شېئرى ھازىرمۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتقىنى يوق. خۇددى شۇنىڭدەك خەلقىمىزمۇ ئەسىرلەردىن بۇيان ئۆز ئەركىنلىگى ئۈچۈن بولغان كۈرەشنى ھەم توختاتقىنى يوق، ئەلۋەتتە.

ھازىر يۇرتىمىزدىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخشا-قوشاق سادالىرى، جوشقۇن سازلار خەلقىمىزنىڭ ئىستىقلالىيەتكە بولغان تەلپۈنۈشلىرىنىڭ ئۆسۈپ ئۈلگۈرۈۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. خىتاي چوڭ مىللەتچىلىرى ھېلىگەرلىك بىلەن زېمىنىمىزنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، ھەر خىل سىياسىي ھەرىكەتلەرنى يۈرگۈزۈپ، جاللات زو-زوڭتاڭنىڭ "شىنجاڭنى باشقۇرۇشتىكى" قەبىھ سىياسىتىگە ۋارىسلىق قىلىپ، خەلقىمىزنى مىڭلاپ، يۈز مىڭلاپ قىرىپ، تۈرمىلەرگە قاماپ، يەر يۈزىدىن يوقىتىۋېتىش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلمەكتە. بۇنداق تەكشىزلىككە چىدىماي نامايىشقا چىققانلار باستۇرۇلدى. مەسچىتلەرگە كېلىپ ناماز ئوقۇغانلار ياكى تويلاردا، ھېيت-بايراملاردا ناخشا ئېيتىپ-ئۇسسۇل ئوينىغانلارغا "بۆلگۈنچىلەر" دېگەن ئەيىپ تاقالدى. ھەتتا رۇسسىيەمۇ ئۆزلىرىنى "تەكلىك، ھۆرلۈك ئىنسانپەرۋەرلىكنىڭ غەمخورچىسى" دەپ ۋايسالىشىرىغا قارىماي، ھازىر يۇرتىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان ئازاتلىققا ئىنتىلىشلەرنى قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ رەزىل سىياسەتلىرىنى قوللىغاندەك، "ئىسلام بۆلگۈنچىلىرى، فۇندامېنتالىستلىرى، تېررورچىلار" دېگەندەك يېمانە سۆزلەر بىلەن ھەقىقەتنى بۇرمىلاپ كۆرسەتمەكتە.

ھازىرقى دۇنيا ۋەزىيىتى شۇنى كۆرسەتتىكى، زۇلۇم-خورلۇق، تەكشىزلىكنىڭمۇ چېكى بولىدۇ. 1997-يىلى فېۋرالغا كەلگەندە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ غەزىۋى قايناپ تاشتى. بۇ ھال ۋېنگىر شائىرى شاندور پېتوفىنىڭ:

ھايات مەن ئۈچۈن ھەممىدىن قىممەت،
ھاياتىنىمۇ قىممەت مۇھەببەت.
ۋە لېكىن كېچىمەن ھەر ئىككىلىسىدىن،
ئازاتلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن مەن پەقەت.

دېگەن شېئرىنى كىشىگە ئەسلىتەتتى.

ھېلىمۇ ئېسىمدە. مەن ئىچكى خىتاينىڭ ئالىي تېببى ئاكادېمىيەسىدە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا بىزگە سىياسەت ۋە ئىلمىي كوممۇنىزمدىن دەرس ئۆتكۈچى ياش مۇئەللىم، تونۇلغان ئاتىق يەن جاۋيەن "ئىنگلىزلەر تيەنجىن شەھەرلىك ئىستىراھەت بېغىنىڭ ئىشىگىگە: "خىتاي كىرىشكە، ئىشت كىرىشكە رۇخسەت يوق" دەپ يېزىپ قويىاتتى، دەپ غەزەپ بىلەن كۆزىگە ياش ئالاتتى.

ماۋچىلار تەختىگە چىققاندىن كېيىن: بىز يېرىم فېئودال، يېرىم مۇستەملىكە ئەل ئىدۇق، بىزنى ئۈچ چوڭ تاغ بېسىپ تۇراتتى. بىزنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان چەت ئەللىك جاھانگىرلار ۋە ھاكازالار دەپ ۋايساتتى. ئەندىلىكتە بولسا ئۇلار، ئەزەلدىن ئۆزلىرىنىڭ بايرىغى، گېربى، پەرتەۋەسى ھەتتا پۇلى، مىللىي ئارمىيەسى بار مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن ئۆز دۆلىتى بار ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەتنى بېسىۋېلىپ، ئۇلارنى ئۆزلىرى خالىغانچە ئېزىپ، دەپسەندە قىلماقتا. خىتايلار قۇرۇپ بەرگەن دوزاخ "جەننەت كوممۇنىزمغا" مېنىڭ خەلقىمنىڭ مۇپتىلا بولغىنىغا ئەللىك يىلغا يېقىن بولدى. شۇندىن بېرى ئۇيغۇرلار 4,5 مىللىيوندىن ئاران 7.9 مىللىيون بوپتۇ. (رەسمىي خىتاي ئەخباراتى بويىچە) خىتايلار بولسا 450 مىللىيوندىن كۆپىيىپ، 1,5 مىللىياردقا يەتكەن. زامانىۋى ئىلىم-پەن ئاللىقاچان ئىسپاتلاپ بەرگەندەك "ئۆز دۆلىتى يوق خەلقنىڭ ئۆزىمۇ يوق" دېگەن سۆز. نەچچە يىلدىن بېرى خىتاي ھۆكۈمرانلىرى جار سېلىپ تىللىغان ھەممە جاھانگىر دۆلەتلەر ئۆزلىر-نىڭ بارلىق بېقىندى ئەللىرىگە مۇستەقىللىق بېرىپ بولدى. خىتاي تېخىچە مىدىرلاپ قويغىنى يوق. بىز ياخشى بىلىمىز، ئاۋام خىتاي خەلقىدە نېمە گۇنا؟ ئۇلارنىڭ بىزگە نىسبەتەن ھۆكۈمرانلىق پسىخىكىسىنى خىتاي مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىرى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، بىر خەلق بىلەن ئىككىنچى خەلقنى دۈشمەن قىلىپ قويدى. ئۇيغۇرلار ھېچ قاچان باشقا بىر خەلققە قارشى تۇرمىغان...

مۇشۇ يۈز يىلدىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بېرى خىتايلار ئۇيغۇرلار دىيارىنى بېسىۋېلىپ، بۇ زېمىندىكى خەلقلەرگە سالمىغان زۇلۇملىرى ئاز بولمىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى "بىز راستىنلا ئاسماننىڭ تېگىدىكى ياخشى خەلق ئىكەنمىز" دەپ، چوڭ مىللەتچىلىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلمەكتە.

چۈنكى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇرلار دىياردىن تىجارەت، ياكى ھەرەمگە بېرىش ئۈچۈن كەلگەنلەرنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشىچە، چېگارىدىن ئۆتۈش رەسمىيىتىنى ئۆتكىچە خىتاي تىلىنى بىلمەي قىينالغان بىچارىلەرنى "سىگگو" (ھايۋان) دەپ تىللايدىكەن، كۆپلىگەن بىگۇناھ ياشلىرىمىزنى تۈرمىلەرگە قاماپ قىيناپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇلارنىڭ ئۆتمۈشتىكى فېئوداللىق خىتايلاردىن نېمە پەرقى بار؟ ئەينە شۇنداق ياۋاۋرسىزلىك سىياسەت تۈپەيلىدىن خەلقىمىزنى روھسىز، مۇكچەيگەن، كېسەل، نېمە دېسە خوپ دەيدىغان، قورقۇنچاق، ھەسەتخور، يالغانچىلىق، يىغلاڭغۇلۇق ھالىتىگە چۈشۈرۈپ قويغان. بۇ پەقەت خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ بىزگە نىسبەتەن يۈرگۈزۈۋاتقان چوڭ مىللەتچىلىك سىياسىتىنىڭ يەكۈنىدۇر. دۇنيانىڭ ھەممە ئەللىرىدە يوقۇلۇپ كېتىش خەۋپى ئاستىدا تۇرۇۋاتقان ھايۋانات بىلەن ھاشارەتلەرنى قىزىل دەپتەرگە يېزىپ قويىدۇ، پۈتۈن بىر قېدىمى ئۆز يېرى، مەدەنىيىتى، تىلى، تارىخى، بايرىقى بار ئۇيغۇر خەلقى يوقاپ كەتسە مەيلىمۇ؟!

ياق، ھېچ قاچان، ھەر قانداق زالىملار بىر پۈتۈن خەلقنى يوق قىلالمىغان ھەم يوق قىلالمايدۇ...

بۇ يەردە يېقىندا يۈز بەرگەن بىر ۋەقەنى ئەسلەپ ئۆتۈش ئورۇنلۇق. 1991-يىلى ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىللىككە ئېرىشىپ، خىتاي بىلەن مەدەنىي ئالاقە باغلاش يۈزىسىدىن قىرغىز-ستانغا خىتاي دوختۇرى كېلىپ ئىشلىگەندە، بىز بىر خىتاي پروفېسسورنى ئالمۇتىغا بېرىپ كۈتۈۋالدۇق. ئۇ بىشكەككە كېلىپ مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرماي تۇرۇپلا: "ياركەنتتىن تارتىپ بىشكەكچە بولغان ئارىلىقتا بەخۇدۇك 300 مىللىيون ئادەم سىغىپ كېتىدىكەن" دېدى. ياپىرىم، نېمە دېگەن نىشتەي بۇ؟! ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىدىن بىرى مەرىپەتپەرۋەر جەڭچى-يازغۇچى، شائىر، دراماتورگ، 1944-يىلى غۇلجا شەھىرىدە پارتلىغان ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ پائال ئىشتىراكچىلىرىدىن بىرى مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرى 1946-يىلى نەشر قىلىنغان "ياشلىق چاغلىرى" دېگەن شېئرىدە مۇنداق دېگەن ئىدى:

دۇنياغا كەلمەك تۇغۇلۇپ تۆرەلمەك،
ئۆسمەك، يېتىشمەك قەدرىنى بىلمەك.
ئىنسانغا لازىم بىرلىكتە ئۆتمەك،
بىزگە ھارامدۇر قۇل بولۇپ كەتمەك.

بۇ بىر كۇپلېت شېئرنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىك ئىدىيەلىرىنىڭ يارقىن ئىپادىسى دېسەك مۇبالىغا بولماس. بۇ شېئر يېزىلىپ 50 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىزنىڭ خەلقىمىز تەكشىزلىككە قارشى بەل باغلاپ چىقتى. بىزنىڭ خەلقىمىزدە "نىيىتى يامانىڭ قازىنى توشۇق" دېگەن ھېكمەتلىك ماقال بار. خىتاي مۇستەبىتلىرىنىڭ ئۇيغۇر، تىبەت، موڭغۇل ۋە باشقا ئاز نوپۇسلۇق خەلقلەرگە، ئاسىيا خەلقلىرى ۋە باشقا خەلقلەرگە قارىتا يۈرگۈزۈۋاتقان ياكى يۈرگۈزمەكچى بولۇۋاتقان قارا نىيەت ھۆكۈمرانلىق سىياسەتلىرى: "21-ئەسىر خىتاينىڭ ئەسرى بولىدۇ" دەيدىغان دۇنياغا غوجا بولۇش قارا نىيىتى ھېچ قاچاندا ئەمەلگە ئاشمايدۇ. تارىختىكى بارلىق ئىمپېرىيەلەر ياكى ھۆكۈمران سۇلالىلار زاۋاللىققا يۈز تۇتقان چاغدا ئۆز خەلقى ياكى باشقا خەلقلەر ئۈستىدىن دەھشەتلىك سىياسەت يۈرگۈزگەن، خەلققە ئەركىن نەپەس ئېلىش پۇرسىتىنى بەرمىگەن. ھاكىم مۇتلەق سىياسەت يۈرگۈزگەن. شۇلارغا ئوخشاش بۈگۈنكى خىتاي كوممۇنىست ھاكىمىيىتىمۇ شۇنداق تەقدىرگە دۇچ كەلدى.

تيەنئەنمېن مەيدانىدە دېموكراتىيە ئۈچۈن سادا ياڭراتقان ياشلارنى قانغا پاتۇرۇپ، ئىنسانىيەت تارىخىدا رېكورد ياراتقان، بارىن، غۇلجا، قارغىلىق قاتارلىق جايلاردا ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئوققا تۇتۇپ، ياش ئاققۇزىدىغان زەھەرچېچىپ، زىندانلار، لاگېرلارغا قاماپ، مىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى قىرىۋاتقان مىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى قىرىۋاتقان رەزىللىكلىرى ئۇلارنىڭ ئەشۇ خىتاي تارىخىدىكى سۇلالىلارنىڭ يوقۇلۇش سەۋەبلىرىنىڭ قايتا تەكرارلىنىۋاتقانلىقى ئەمەسمۇ؟ دۇنياغا مەخمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ئىپارخان، سادىر پالۋان، غېنى باتۇر، ئەخمەتجان قاسىمى، رىزۋانگۈللەرنى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، لۇتپۇللا ۋە يەنە يۈزلىگەن ۋەتەنپەرۋەر ئوغلانلارنى ياراتقان خەلق چوقۇم قۇللۇقتىن قۇتۇلىدۇ.

نازىم قەمبىرى.
"يېڭى ھايات" گېزىتتىن ئېلىنغان.

قېرى ياھۇدىنىڭ سۆزى

بىز بىر قانچە ھاجى كەگىنىگە جەددىدىكى "شاڭگاڭ" رېستورانىدا ئولتىراتتۇق. بىزنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭ، بازار قىلىپ تاماق يېيىشىمىزدىن سەسكەنگەن چەت ئەللىكلەر بىر-بىرىگە قارىشىپ كۈلۈشۈپ قوياتتى. ئۇدۇلۇمىزدىكى شىرەدە ئولتۇرۇپ ۋاقتىملىداشلىرىمىزدى بازار بولغان. يەتمىش ياشلاردىكى بىر مويسۇيەت كىشى رېستوران خىزمەتچىگە بىر نېمىلەرنى دېگەنىدى، ئۇ دەرھال يېنىمىزگە كېلىپ: "كەچۈرسىلە ئەپەندىلەر، ئاۋۇ شىرەدىكى ئىتالىيەلىك مويسۇيەت كىشى ئۆز يېنىدا ئولتارغانلارغا ئازراق يېغىن ئېچىپ كېيىن زىيارەت بەرمەكچى، ئەگەر مۇمكىن بولسا سىلەرنى سەل ئاستاراق، پەسرەك ئاۋازدا سۆزلىسە دەيدۇ" دېدى. بىزنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭ سەل بېسىلغاندەك قىلدى، ئوكىشى ئۆزىنى چۈرى دەپ ئولتارغان 25 ياشلار چامىسىدىكى بىر نەچچە يىگىتكە بىز بىلمەيدىغان بىر تىلدا بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن ئېڭ ئاخىرىدا ئىنگلىز تىلىدا ئۈچ قېتىم: "ياشىسۇن ياھۇدى مىللەتى" دەپ، شۇئارنى توۋلىدى. ئۇلار ئاھايىتى سىلىق مۇلايىم ئاۋازىدا سۆزلىشىپ قەدەھلەرنى بىر-بىرىگە ئورۇشتۇرۇپ ئىچىملىكلەرنى ئىچىشتى. بىر كەمدە ھېلىقى مويسۇيەت ياھۇدى سوغاق ئىچىشلىك جان كەلتۈرۈپ بىزنىڭ شىرەگە كەلگەندە بايىقى ئىشى ئۈچۈن بىزدىن كەچۈرۈم سوراپ، رەنجىمەسلىگىمىزنى ئىلتىماس قىلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

"مەن ئىتالىيەلىك ياھۇدى، بىر چوڭ ئاياق كىيىم شەركىتىنىڭ باش دىرېكتورى، مېنىڭ باشقا قىتئەلەردىمۇ شۇيە شىركەتلىرىم بار. بۈگۈن مەن بەك خۇش. چۈنكى ئىنسانىيەت ئىلىم پەن ساھاسىگە ئوتتۇرا نەپەر ياش." ياھۇدى قوبۇل قىلىشى دېيىشىگە بىز بىلەن ئولتارغان قېرى قويۇپ: "باللىرىڭىز ئالىي مەكتەپنى ئەلا تۈگەتكەنلىگى ئۈچۈن، ياخشى خىزمەتلەرگە، تەخسىم قىلىنغان ئۈچۈن خۇشاللىقىدا ئۇلارنى مېھمان قىلۋاتامسىز؟" -دېدى.

مويسۇيەت ياھۇدى: "دەرھال ياق، مەن ئۈچۈن يەرشارىدىكى ھەممە ياھۇدى باللىرى، مېنىڭ بالامدەك، شۇڭلاشقا مەن ئاتا-ئانىسى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان ھەر قانداق ياھۇدى باللىرى پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق ئالىي مەكتەپلىرىدا ئۆز خىراجىتىم بىلەن ئوقۇپ تەربىلەيمەن. مانا بۇ يىگىتلەر گېرمانىيە، ئاۋستىرىيە، شۋېتسارىيە، ئانگلىيەدىكى كەمبەغال ياھۇدىلارنىڭ باللىرى. مەن ئۇلارنى ئون يىل ئۆز خىراجىتىم بىلەن دۇنيادىكى مەشھۇر ئالىي بىلىم دەرگاھلىرىدا ئوقۇتتۇم. ئۇلار بۇ يىل ئوقۇشلىرىنى ئەلا باھا بىلەن تاماملاپ، ئۆز دۆلەتلىرىدىكى مۇھىم ئىلىم پەن تارماخلىرىغا ئىشقا ئورۇنلىشىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەتىجىلىرىنى ۋە كەلگۈسى غايىلىرىنى ماڭا دوكلاد قىلىش ئۈچۈن، ئاتايىن مېنى ئىزدەپ سائۇدى ئارەبىستانغا كېلىپتۇ، شۇڭا مەن ئۇلارغا بۇ زىياپەتنى ئۇيۇشتۇرغان ئىدىم"-دېدى.

داۋامى بار.
ئابدۇخالىق

چېكەتكە

(ھېكايە)

ت. پەيزۇللا

ئۇنىڭ ئوت قاپىقى تۇيۇقسىز لىپىلداپ تارتىشقا باشلىدى، كۆتۈلمىگەن ۋەھىمىدىن كۆڭلى ئۆكسۈدى، يۈرىكى كۆڭۈلسىز ئاغرىدى. ئۇنىڭ بارا ـ بارا قاتتىق ئۇنىڭ بارا ـ بارا قاتتىق تارتىۋاتقان قاپىقى بىر كېلىشمە ـ سىلكىنىش بىشارەت بېرىۋاتاتتى، غەشلىك چىرمىۋالغان قەلبى قاتتىق ـ قاتتىق سىقىلاتتى، قىزىلمۇچ سۈرتكەندەك ئېچىشاتتى. چۈنكى ئۇ، ھەر قېتىم ئوڭ قاپىقى تارتقاندا بىر بالاكەتنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلەيتى. دەرۋازا ئالدىدىكى قېلىن توغراققا قونۇۋالغان بىر قاغىنىڭ قاقىلدىشى غەشلىك ئۈستىگە غەشلىك يۈكلىدى.

تېخى بۈگۈندىن بىر ئاي بۇرۇن توققۇز تاش تۈگمىنىنىڭ يۇقىرىسىدا ئۈستەك چېپىۋاتقاندا، ئۇنىڭ ئوڭ قاپىقى بىر دەم قاتتىق تارتىۋىدى، ئۇزاق ئۆتمەستىن چوڭ قىزىنىڭ تراكتور ھادىسىسىغا ئۇچراپ ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى كەلگەنىدى. مانا قىزىنىڭ قىرىقى توشماي تۇرۇپلا قاپىقىنىڭ تىنىمسىز لىپىلدىشى بالىنىڭ ئىشىق ئوتىدا ئورۇقلاپ بىر تېرە بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان بىچارە دادىنىڭ ئاجىز تېنىنى تىترىتىۋەتتى... قەلبىنى چىرمىۋالغان ئەنسىزلىك، قورقۇنچ، ۋەھىمە تۇيغۇسى ئۇنىڭ ھېچبىر ئىش پەقەت قوۋلاشمايتتى. ئۇ قوشنىسىنىڭ يىرتىلىپ كەتكەن ئاتا مىراس ئۆتۈكىنى ياماۋېتىپ قولىغا بىر نەچچە قېتىم يىڭنە، بىگىز سانجىۋالدى. ئوڭ قاپىقىنىڭ لىپىلدىشى بىلەن تەڭ ھېلىقى قاغىنىڭ كۆڭۈلسىز قاقىلدىشى ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئەنسىزچىلىكنى كۈچەيتىۋەتتى. يۈرىكىنى ئامبۇردەك قىسىپ، نەپەس ئېلىشىنى ئېغىرلاشتۇرىۋەتتى. يۈرىكىنى چەكسىز قورقۇنچ ئېگىلىۋالدى. قاپىقى يەنە لىپىلدىۋىدى يۈرۈكى بىگىز سانجىغاندەك قاتتىق ئېچىشىپ كەتتى...

ـ چىرت، چىرت، چىرت...

چېكەتكىنىڭ يېقىمسىز ئاۋازىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ غەشلىك، پەرىشانلىق قاپلىۋالدى، بۇرۇختۇملۇق چىرمىۋالدى، ئەندىشە، ئۈمىدسىزلىك ئۇنىڭ جىسمىنى پۈتۈنلەي ئۆز ئىختىيارىغا ئېلىۋالدى، دەھشەتلىك خىياللار، دەھشەتلىك خىياللار، ۋەھىملىك ئويلار ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە چەكچىيىپ قالغانىدى.

ئۇ چېكەتكىگە قەۋەتلا ئۆچ ئىدى، ئاۋازىدىن
ئۇ چېكەتكىگە قەۋەتلا ئۆچ ئىدى، ئاۋازىدىن
ئارامسىزلىناتتى... بۇ ئۇنىڭ يەتتە ياشلارغا كىرىپ قالغان چاغلىرى ئىدى. ئۇ بارى ـ يوق ئىككى قوينى جاڭگالدا بېقىپ كىرىپ قوتانغا سولىۋەتكەندىن كېيىن، ئانىسى ئۇسسۇپ قويغان بىر تاۋاق ئۇماچنى قولىغا ئېلىپ ئەمدى ئىچەي دەپ تاۋاققا قوشۇق سېلىۋىدى، قوشۇقىغا ئۇماچقا مىلىنىپ كەتكەن بىر چېكەتكە چىققان، ئۇنىڭ قورسىقى قاتتىق ئېچىپ كەتكەن بولسىمۇ ئۇماچنى ھەرگىز ئىچمىگەنىدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ چېكەتكىگە چىش ـ تىرنىقىغىچە ئۆچ بولۇپ قالغانىدى، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىمۇ بولدى قۇيۇق چېچى تىك تۇراتتى، پۈتۈن بەدىنى غەزەپتىن تىترەيتتى...

ـ چىرت، چىرت، چىرت...

ـ سەن چىرىلدىمىغان مېنىڭ ئويۇم قالغانمىدى؟!... بىر دەم بولسىمۇ ئاراملىق بەرسەڭ نېمە بولار؟... قاچانمۇ يوقىلارسەن... ئەجەبمۇ سېغىندىممۇ سۆيۈملۈك قىشنى... ئاچچىق سوغۇق شامالنى... چېكەتكىلەرنىڭ ھويلا ـ ئارامىلاردا، بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلاردا، بەس ـ بەس بىلەن چىرىلدىشى ئۇنىڭ ئىچىنى مۇشۇك تاتىلىۋاتقاندەك تاتىلاپ ئېچىشتۇرۇشقا باشلىدى... چېكەتكىلەر خۇددى ئۇنىڭ بىلەن قىرىشقاندەك ئۇچاق بېشىدا، قاچا ـ قۇچىلارنى تىزىپ قويىدىغان لەمپىلەردە، ئۆينىڭ بۇلۇڭلىرىدا يۇقىرى ئاۋاز بىلەن توختىماي چىرىلدايتتى.

ـ چىرت، چىرت، چىرت...

ئۇ كۆڭلى غەش ھالدا مەھەللىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى قوناقلىرىنىڭ ئاقتاما سۈيىنى سېلىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيىدىن چىقتى، ئۇ بىر دەم بولسىمۇ بۇ ئىجىسنىڭ ئاۋازىدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى. ئۇنىڭ خىياللىرى چېچىلدى، ئۇنىڭ چىگىش خىيالى تولىمۇ ئۇزۇن ئىدى. ئۇنىڭ ھارغىن قەدەملىرى ئېغىر ـ ئېغىر يۆتكىلەتتى.

ئۇ ئۇنۇ گۈنلا ئەتراپىنى يۇمشىتىپ تۆۋىگە يۇمشاق تويا يۆلەپ قويۇپ كىرىپ كەتكەن قوناق مايسىلىرىنىڭ ھازىرقى ھالىتىگە قاراپ ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى، مايسىلارنىڭ سولىشىپ، قۇلاقلىرىنىڭ قۇرۇپ كېتىشى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرىۋەتتى. ئۇ مايسىلارنىڭ تۆۋىگە تويا يۆلىگەندە تولىمۇ ئاۋايلىغانىدى.

ـ چىرت، چىرت، چىرت...

ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، تاپىنىدىن كىرگەن تىترەك مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئېتىزغا كىردىيۇ دىك ـ دىك سەكرىشىپ "چىرت، چىرت، چىرت" ئاۋاز چىقىرىپ سايرىشىپ يۈرگەن چېكەتكىلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدى... بىر خىل سەسكىنىشتىن يۈرىكىنىڭ سىقىلىۋاتقانلىقىنى خىرە ـ شىرە ھېس قىلدى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن سۆيۈملۈك مەھەللىلەر ۋەيران بولدى، ئالەم تومان ئىچىگە غەرق بولدى...

ـ چېكەتكە ئاپىتى... چېكەتكە ئاپىتى... چېكەتكە ئاپىتى...! ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرايتتى، ئۆزىنى ئۇنتۇتقان ھالدا ئەتراپتىكى ئېتىزلارغا يۈگۈردى. سانسىز چېكەتكىلەر ھەريان سەكرەشتى، ئۇنىڭ ئەتراپىدا، بېشى ئەتراپىدا، بېشى ئۈستىدىكى بوشلۇقتا خاتىرجەم ئۇچۇپ يۈرىشەتتى. ئۇنىڭغا قاراپ مەسخىرە بىلەن پۈتلىرىنى سىلكىشەتتى، چېكەتكىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن ئاسماننى ئېنىق كۆرگىلى بولمايتتى. يەردىن، بېشى ئۈستىدىكى بوشلۇقتىن، تۆت ئەتراپىدىن چېكەتكىلەرنىڭ تەنتەنىلىك ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى، ئۇ بۇ يېقىمسىز ئاۋازلارنىڭ غەلىبە ناخشىسى بولۇپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتى...

ـ چىرت، چىرت، چىرت..!

ئۇ سولىشىپ، بارا ـ بارا قۇرۇپ كېتىشكە باشلىغان قوناق مايسىلىرىغا قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتتى، ئۇ ئەمدى
قوناق مايسىلىرىغا قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتتى، ئۇ ئەمدى
پۈتۈنلەي ئۈمىدسىزلەنگەنىدى... ئورسىز كۆزلىرى ئەلەم بىلەن تولغانىدى. ئىپادىسىز كۆز قاراچۇقلىرى جىن چىراغدەك غۇۋا پىلىلدايتتى...

ئۇ نابۇت بولغان مايسىلارغا قاراپ بوقۇلداپ يىغلايتتى، كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلەتتى... ئۇ ئىككى قولىنى چىڭ ئېتىۋېلىپ:

ـ چېكەتكە ئاپىتى... قوناقلار نابۇت بوپتۇ... دەپ ۋارقىرىغىنىچە مەھەللىنى بىر ئايلىنىپ چىقتى ـ دە، ئۆيىگە كىرىپ بالىلىرىنى سۆيۈرگە، چۈشۈن ئۆلتىرىدىغان پالاق، چۈشۈق... قاتارلىق بىلەن قوراللىنىپ قوناقلىققا قاراپ بار كۈچى بىلەن يۈگۈردى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىنتا ئەتىمەن جاپاكەش، مېھرىبان ئايالى بالىلىرىنى ئەگەشتۈرگىنىچە سوكۇلداپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ كۆكسى ئۈستىدىن چىڭ بېسىۋالغانىدى. مەھەللىدىكى جاپاكەش دېھقانلارمۇ قوناقلىقلىرىغا قارىشىپ سەلدەك ئاقتى... ئۇلار ئېتىز باشلىرىغا يېتىپ كېلىشىپ نابۇت بولغان مايسىلارغا قاراپ ھۆكىرەپ ـ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى بېسىۋالالماي يىغلىشاتتى، بۇ كۈتۈلمىگەن ئاپەتتىن ھەممىنى ئۇنتۇشقانىدى.

ـ بۇ قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرى.

ـ بۇ خۇدانىڭ ئىنسابنى، مېھىر ـ شەپقەتنى ئۇنتۇشقان ئىنسابسىز بەندىلىرىگە بەرگەن جازاسى.

ـ بۇ پەدىشەپنى ئۇنۇتقانلىقنىڭ ئاقىۋىتى.

ـ بۇ...

ـ بۇ...

ـ يىغا، قۇرۇق گەپ بىلەن ئىش پۈتەمدۇ، مەسىلە ھەل بولامدۇ؟! ئېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر قولۇڭلارغا نېمە چىقسا شۇنى ئېلىپ بۇ مەلئۇنلارنى ئېتىزدىن قوغلىمامسىلەر...

ئۇ ئامالسىز قالغان قېرىنداشلىرىغا قاراپ ۋارقىرىدى... دەل شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھاشارات يوقىتىش دورىسى چېچىش ماشىنىسىنى يۈدۈۋېلىپ ئۇتتۇز يىللىق مول تەجرىبىگە ئىگە، تەپەككۇرغا باي يېشقەدەم ئاگرونوم پەيدا بولدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئۈمىد بىلەن قاراشتى، ئۇنىڭ ئاغزىغا تەلمۈرۈشتى. ئاگرونوم ئەمەلىي ئەھۋالنى كۆرۈپ چوچۇپ كەتتى. تېنىگە سوغۇق تىترەك ئولاشتى، كۆزلىرى بارا ـ بارا يوغىناپ، لەۋلىرى تىترىدى، كۆز چاناقلىرى نەملەشتى، ئۇ ئۆزىگە ئۈمىد ئىچىدە قاراپ تۇرغان ئادەملەرگە ئۈمىدسىز كۆزلىرىنى تىكىپ بىچارىلەرچە بېشىنى چايقىدى...

ـ بۇ رايونىمىز تارىخىدىكى مىسلى كۆرۈلمىگەن ئەڭ چوڭ ئاپەت، سىلەر ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا سەل قاراپسىلەر، مەسىلە كۆرۈلگەن ھامان بىزگە مەلۇم قىلماپسىلەر، بىزمۇ كېچىكىپ قاپتۇق. ئەمدى ئالدىن ئېلىش تولىمۇ قىيىنغا چۈشىدۇ، دورا بىلەن يوقىتىش، ئالداپ يوقىتىشمۇ ئەمدى كارقىلمايدۇ. چېكەتكە ھەم تۇيغۇن ھەم ھىيلىگەر...

چېكەتكىلەرنىڭ بەس ـ بەس بىلەن ئۇمۇمىي خور بولۇپ چىرىلداشلىرى ئاگرونومنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى. يېشقەدەم ئاگرونوم بىر ـ بىرى بىلەن بېيىگگە چۈشكەندەك سەكرىشىۋاتقان، ئۇچۇشۇۋاتقان چېكەتكىلەرگە ئۇچۇشۇۋاتقان چېكەتكىلەرگە قاراپ ئازاب، ئەلەم، قايغۇ... ئىچىدە ئېغىر ئۇھ تارتتى، ھەسرەت بىلەن خۇرسىندى.

ـ مەن بۇ ئەھۋالنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلاي، سىلەرمۇ چامىڭلارنىڭ يېتىشىچە، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە چېكەتكىلەرگە قارشى تۇرۇپ ئېتىزدىن قوغلاپ چىقىرىپ ھەر خىل ئۇسۇل ـ چارىلار بىلەن يوقىتىڭ، قالغان مايسىلارنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشىڭلار...

ئۆزىگە كۆزلىرىنى مىختەك تىكىپ قاراپ تۇرغان چېكەتكىلەرنى كۆرۈپ ئاگرونومنىڭ تېنى شۈر ـ كىنىپ كەتتى، قەلبىنى ۋەھىمە چىرمىۋالدى...

ئۇ ئۆزىگە ئۈمىد، ئىشەنچ بىلەن قاراپ تۇرۇشقان
ئۇ ئۆزىگە ئۈمىد، ئىشەنچ بىلەن قاراپ تۇرۇشقان
ئادەملەر توپىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ۋېلو ـ سىپىتنى مىنىپ يۈرۈپ كەتتى...

نابۇت بولغان مايسىلارغا قاراپ ئىچى سىرىلىپ كېتىۋاتقان دېھقانلار ئازاب ئىچىدە ئاگرونومنىڭ ئارقىسىدىن ئۆزلىرىنى ئۇنتۇشقان ھالدا بىر ھازا قاراپ تۇرۇشتى، دېھقانلار ئاگرونومنىڭ تېزراق چېكەتكىلەرنى يوقىتىشنىڭ ئەپچىل ئۇسۇلىنى تېپىپ چىقىشىغا تولىمۇ تەشنا ئىدى...

ـ ئاگرونوم، سېنىڭ زىرائەتلەردە كۆرۈلىدىغان تۈرلۈك ئاپەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا مول تەجرىبەڭ بار ئىدىغۇ؟ ئۆتكەن يىلى كېۋەزلەردە كۆرۈلگەن (كېۋەز كۆك پىتى)، غوزا قۇرتى ئاپىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ بىزنى بەك خوش قىلىۋەتكەن ئەمەسمىدىڭ... بۇ ئاپەتنىڭ ئالدىدا سەنمۇ ئامالسىز قالدىڭمۇ، ئاخىر... ھەر بىر دېھقاننىڭ غەمكىن كۆزلىرىدە يۇقىرىقىدەك دەردلىك نىدا، ئازابلىق شىكايەت بار ئىدى. ئۇلار ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە بارا ـ بارا سولىشىپ كېتىۋاتقان مايسىلارغا قاراپ ئېغىر خۇرسىنىشتى...

ـ نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر، چېكەتكىلەر قىلغۇلۇقنى قىلسىنمۇ بىز قاراپ تۇرامدۇق... يۈرۈڭلار، بىز بۇ كاساپەتلەرنى سۈر توقاي قىلىپ زىرائەت ئېتىز ـ لىرىدىن قوغلاپ چىقىرىپ ئۆزىمىزنى بىر تېتىتىپ قويايلى، چېكەتكىلەرگە ئىنسانلارنىڭ قۇدرىتىنى، ھەر قانداق ئاپەتنىڭ ئالدىدا باش ئەگمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويايلى...! دەپ مۇراجىئەت قىلدى ئۇ.

ئۇلار چېكەتكىلەر بىلەن بولغان كەسكىن جەڭنى باشلىۋەتتى، چېكەتكىلەر ئۇلارنىڭ باشلىرى ئۈستىدىكى بوشلۇقتا، تۆت ئەتراپىدا، كىيىملىرى ئۈستىدە خاتىرجەم ھەركەت قىلاتتى، خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بەس ـ بەس بىلەن چىرىلدىشاتتى، چېكەتكىلەرنىڭ شادلىق قاپلىغان ئاۋازلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىگە يىڭنە سانجىلغاندەك سانجىلاتتى، ئۇنى چەكسىز تومانلار قوينىغا ئىتتىرەتتى، ۋۇجۇدىنى شۈر كەندۈرەتتى، ئۇ بۇنداق چاغلاردا قارا باسقاندەك لاغىلداپ تىترەپ كېتەتتى ـ دە، ۋەھىمە ئىچىدە ئازابلىق ئىڭرايتتى. ئۇ بار كۈچى بىلەن قولىدىكى سۆيۈرگىنى تەرەپ ـ تەرەپكە سىلكىپ بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئېكىپ باراتتى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىشىلەر ئەگىشىپ دېڭىزدەك كېلىۋاتاتتى... ئۇ ئۇزاققا سوزۇلغان ئېلىشىشتىن كېيىن ئارقىسىغا قاربۇدى، كۆڭلى قاتتىق ئۆكسۈدى، چەكسىز ئەندىشىدىن ئاجىز تېنى سىلكىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆزىگە نە خوتۇن ـ بالىلىرى، نە مەھەللىداشلىرى، نە يۇرتداشلىرى يۇرتداشلىرى كۆرۈنمىدى...

ئادەملەرنىڭ ئەسلى تۇرقى، سىماسى قاياقلارغىدۇر يوقالغانىدى، ئەمدى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئاجايىپ ـ غارايىپ ئاجايىپ ـ غارايىپ چېكەتكىلەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى، ئۇ، بۇ غەلىتە مەنزىرىنى كۆرۈپ گۇيىلدە يىقىلدى، سولىشىپ كەتكەن بىر تال مايسىنى يۇلۇپ ئېلىپ ئاۋايلاپ كۆكسىگە چىڭ باستى، ئۇ گەۋدىسى ئۈستىدە بىخارامان مېڭىپ يۈرۈشكەن چېكەتكىلەرنى قوغلىۋېتىشكە ئامالسىز ئىدى.

ئۇ كۆزلىرىنى تەستە ئاچتى. قولى ئۈستىدە ئاقلاپ يۈرگەن چېكەتكىنى كۆرۈشى بىلەن پۈتۈن تېنى شۈركىنىپ كەتتى، چېكەتكىنىڭ خونۇكلۇك ئىچىدە پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرى ئۇنىڭغا تونۇشتەكلا تۇيۇلدى، دائىم بۇ چېكەتكە بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرغاندەك تۇيغۇلارغا چۆمۈلدى. مەن بۇ چېكەتكىنى قاچان، قەيەردە كۆرگەن بولغىيتىم. كاساپەتنىڭ كۆزلىرى نېمانچىلا تونۇش... تۇۋا بۇ نېمە ئىش! دۇنيادا مۇنداقمۇ غەلىتە ئىشلار بولىدىكەنە. بۇ مەھەللە باشلىقى ئىمىن كاسكا ئەمەسمۇ؟ يەنە بىرى ئۇنىڭ ۋىت ـ ۋىت ئايالىنىڭ دەل ئۆزى، ئۇ بىر چاغلاردا مېنى ئازدۇرغىلى تاس ـ تاماس قالغان.

ئۇن نەچچە يىللىق قوشىنداز چىلىقىنىڭ
ئۇن نەچچە يىللىق قوشىنداز چىلىقىنىڭ
يۈزىنى قىلمىغان بولسام، مەنمۇ تېنىمنى بۇلغاپ خىيانەتكارغا بۇلغاپ خىيانەتكارغا ئايلىنىپ قالغان بولاتتىم... بۇ خوتۇننىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ... چوڭ ئوغلىنىڭ ئايالىنى كەنتنىڭ بوغالتىرىغا... بۇرنۇمنىڭ ئۈستىدە مېكىپ يۈرگەن بۇ سېمىز چېكەتكە كەنت باشلىقىنىڭ ئۆزى ئەمەسمۇ؟! ئۇنىڭ كۆزلىرىمگە قاراپ ئالىيىشىنى كۆرمەمدىغان! مەن ساڭا نېمە قىلدىم، يەۋېتىدىغاندەك ئالىيىسەنغۇ! مېنىڭ كۆرۈپ قالغىنىم پەقەت سېنىڭ ۋە ئايالىڭنىڭ رەسۋا ـ چىلىقىڭغۇ؟ كەنت ۋە يېزىدىكى يەنە ئاز ساندىكى مۇناپىقلارنىڭ رەسۋاچىلىقىغۇ؟... شۇنىڭدىن كېيىن مېنى نېمە كويلارغا سالمىدىڭ، بىۋاقىت قەرز سۈيلەش، ھاشار ـ مەدىكارلىققا ھەيدەش، ئارىسىدە بالىلىرىمنى ھاقارەتلەش، سۇ نۆۋىتى كەلگەندە قەستەن سۈنى قايرىۋېتىش، كۆيچىلىكنىڭ ئالدىدا ھاقارەتلەپ بوزەك قىلىش... ئىش قىلىپ ئادىمى ھايۋانلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغان بارلىق ئادەم خورلاش ۋاستىلىرىنى قوللانمىدىڭمۇ؟ بۇنىڭغا مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى! ئىنسانى ۋە ئىجتىمائىي ئەخلاق سېنى ھامان بىر كۈنى مۇشۇ چېكەتكىلەرنى سۈر ـ توقاي قىلغاندەك سۈر ـ توقاي قىلغۇسى، ئىلاھىم! ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بىردىنلا ئاپئاق ساقاللىق بوۋىسى، كەككە ساقال پۈتۈن تۇرقىدىن غەيرەت شىجائىتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان دادىسى پەيدا بولدى... ئۇ نومۇس كۈچىدىن يەرگە ئۇلغۇدەك بولۇپ كەتتى ـ دە، ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا سۆيۈرگىنى ئالدى... سەنلەرنى يوقاتمىغىچە تىنىم تاپمايمەن. ئېتىزلاردىن قوغلاپ چىقىرىپ سەنلەرنى تەل ـ تۆكۈس يوقاتمىغىچە ئېلىشقىنىم ـ ئېلىشقان. سەن تەييار تاپلار بىلەن... ئۆزۈم يالغۇز بولسام نېمە بوپتۇ... بىر نەچچە تېمىم ئۆزىمۇ بىر قازان سوغا تېتىيدۇ ئەمەسمۇ... نېمە، ئېتىزنى بىكار قىلىشمايسەن... ئاناڭنىڭ ئېلىشى بارمىكىن ـ يا، مەندە...

ئۇ ئالا جوقا سۆزلىگىنىچە سۆيۈرگىنى غەزەپ بىلەن شىلتىشقا باشلىدى... چېكەتكىلەرنىڭ ئۇمۇمىي خور بولۇپ چىرىلدىشى ئۇنى قاتتىق ئازابلايتتى... يۈرىكىنى ئېچىشتۇراتتى... ئۇ ئۆزىنىڭمۇ چېكەتكىلەرگە ئارىلىشىپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرىدى.. ئۇ يىراق ئۇيۇققا قارىدى...

ـ چىرت، چىرت، چىرت

ئۇ يىگىلغىنىغا تەن بەرمەيتتى، ئاگرونومغا چەكسىز ئۈمىد، يۈكسەك ئىشەنچ باغلىغانىدى... لېكىن ئاگرونومدىن تېخىچىلا دېرەك بولمايۋاتاتتى...

"ساقچى قىزنىڭ سۆزى"

ھەج سەپەرلىرىدە كۆرگەنلىرىم.

ھۆرمەتلىك گېزىتخان بىز بۇ ماقالىمىزدا ئەنگلىز تىلى تەرجىمانى ھاجى قۇتلۇقنىڭ "ھەج سەپىرىدىكى پاراكلا" دىگەن كىتابچىسىدىن ئۇنىڭ بەزى ھېكايىلىرىنى قىسقارتىپ سىلەرگە تەقتىم قىلدۇق.

بىزنىڭ ئۆمەك 1994 -يىلى ھەج قىلىش ئۈچۈن ئۇچاق بىلەن شارجا شەھرىگە بارغاندا ئۇچاققا ماي قاچىلاش ئۈچۈن بىر سائەت تەنەپپۇس ئېلان قىلدى. بىزنىڭ سەپەرداشلىرىمىز بۇ بىر سائەتتىن پايدىلىنىپ تاھارەت ئېلىپ پېشىن نامىزىنى ئۆتەۋېلىشنى ئىلتىماس قىلدى.
مەن زالدىكى خادىمدىن: "بۇ يەردە مەسچىت بارمۇ؟" دەپ سورىدىم. ئۇ كىشى: "ئاۋۇ قوغداش بۆلۈمىدىكى ساقچى قىزدىن سوراپ بېقىڭ" دىدى. بۆلۈمدە 23 ياشلاردىكى ئېگىز بويلۇق، قاڭشارلىق، بۇدۇر چاچ، نازۇك تېنىگە ساقچى كىيىمى ياراشقان قىزغا سالام بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتتىم. ئۇ قىزمۇ ئەدەپ بىلەن مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇ قىزغا ئۆزەمنىڭ خىتايدىن كەلگەنلىگىمنى دىيىشىمگىلا، ئۇ قىز قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ قىز: "چاق-چاق قىلماڭ سىز قانداق قىلىپ خىتاي بولىسىز"، دەپ گېپىمگە ئىشەنمىدى. مېنىڭ تەكرار چۈشەندۈرۈشۈمگە سۆزۈمنى بۆلۈپ: "مەن ۋىدىو كۆرۈشكە بەك ئامراق، بولۇپمۇ خىتاينىڭ چامباش فىلىملىرىنى تولا كۆرۈمەن، شۇڭلاشقا مەن خىتايلارنىڭ چىراي-شەكلىنى بەك ياخشى پەرق ئېيتالايمەن.
-سىز گېرمانىيەلىك تۇرۇپ ئىمىشكە مېنى ئاخماق قىلىپ، مەن خىتايلىق دەيسىز تولا چاق-چاق قىلماي ماڭا نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭىز؟
مەن ئۇنىڭغا پاسسپورتىمنى دەرھال ئۇزاتتىم. ئۇ سىنچىلاپ قاراپ بولغاندىن كېيىن، "بۇ يالغان پاسسپورت ئەمەستۇ" دىدى.
-ئەگەر ئۇنداق بولىدىغان بولسا سىز ئۆزىڭىزگە بىر مۇنچە ئەۋرىشلىق تېپىپ ئالىسىز.
مەن ئۇ قىزنى باشلاپ زالدىكى بىر نەچچە يۈز ئۇيغۇر ھاجىلارنىڭ يېنىغا ئاچىقتىم. ئۇ قىز ئەجەپلىنىپ: "سىلە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا ياۋروپادىن خىتايغا بېرىپ قالغان قاچاقلا ئەمەسسىلە"، مەن ئۇ قىزغا: "خىتايدا 56 مىللەت ياشايدۇ بىز شۇلارنىڭ بىرى "ئۇيغۇر" دىدىم، ئۇ قىز: "ئۇيگۇر، ئۇيگۇر" دەپ بىر قانچە قېتىم تەكرارلاپ "ھە ئەمدى ئېسىمگە چۈشتى ئۇيگۇر كاشگارى". مەن ئۇ قىزغا بۆلۈمگە نېمە ئىش بىلەن كىرگەنلىكىمنى ئېيتقىنىمدا ئۇ قىز: "بولىدۇ، ئەلبەتتە مۇمكىن". دەپ بىزنى باشلاپ بېرىپ ھاممام ۋە مەسچىتنى كۆرسىتىپ قويدى.
مەن ھاماماغا كىرىش ئۈۋەتىم كەلگىچە ئۇ قىز بىلەن پاراڭلىشىپ تۇردۇم.
-خېنىم قىز سىز قايسى ئۇنىۋېرسىتېتنى ئوقۇغان؟
-مەن لىۋان چەت تىل ئىنىستىتۇتىدا ئىنگلىز تىلى ئۆگەنگەن.
-سىز بىرلەشمە ئەرەپ خەلىپىلىگىنىڭ پۇخراسى تۇرۇپ ئىمىشكە لىۋاندا ئوقۇدىڭىز؟
-ئۇ كەچۈرۈڭ، مەن بۇ يەرلىك ئەمەس، مەن پەلەستىنلىك بىزنىڭ ئائىلىمىز بۇ يەرگە كەلگىنىم بەش يىل بولدى. ئاتا-ئانام ئوقۇتقۇچى، ئىنىلىرىم مەكتەپتە ئوقۇيدۇ. ئىككى ئاكام بارىتى... ئۇلارنىڭ بىرى ۋەتەننى ئازات قىلىش يولىدا شېھىت بولدى دېيىدە. كۆزىگە ياش ئالدى... يانا بىر ئاكام ئۇرۇشتا ئاكالىنىپ بىر قولى ۋە بىر پۇتىدىن ئايرىلدى. يالغۇز بىزلا ئەمەس ئورغۇن پەلەستىنلىكلە مۇساپىر بولۇپ كۆيلىگەن ئەرەپ ئەللىرىدە ياشايمىز"، دەپ "مارلبورو" تاماكىسىنى بىر تالنى تۇتاشتۇرىدە ئەسرەت بىلەن شوراشقا باشلىدى.
مەن سۆكۈتنى بۇزۇپ: "خانىم سىز ھەجگە بارغانمۇ؟" دەپ سورىدىم.
ئۇ ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ ئاستا "ياق بارمىغان" دىدى.
-ۋە ئىسلام ئەھكاملىرىدە تۆۋەندىكى ئالتە شەرتى توشقان ئادەم ھەج قىلسا بولىدۇ" دىدى.
-يەنى بىرىنچى: مۇسۇلمان كىشى، ئىككىنچى: بالاغەتكە يەتكەن كىشى، ئۈچىنچى: ئەقلى-ھوشى جايىدە كىشى، تۆتىنچى: ساغلام كىشى، بەشىنچى: ئىختىسادى قۇدرىتى بار كىشى، ئالتىنچىسى: ئازات ئەركىن ياشىغان كىشى، شۇنداقمۇ ئەفەندىم؟ "دەپ ماڭا قارىدى.
مەن: "شۇنداق" دېدىم.
-مەندە ھازىر ئالتە شەرتنىڭ بەشى ھازىرلاندى لېكىن ئالتىنچى شەرت تېخى ھازىرلانمىدى، چۈنكى مېنىڭ ۋەتىنىم پەلەستىن تېخى ئازات بولمىدى. ئامما شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كامىلكى بىزمۇ بىر كۈنى ئۆز ئەركىنلىگىمىزنى قولىمىزغا ئالىمىز ھۆر ياشايمىز، يانى شۇ چاغدا ئۆز بايرىغىمىزنى كۆتۈرۈپ ھەجگە بارىمىز. ئىنشائاللا" دىدى.
مەن كىشىلەر بىلەن ئۇ قىزغا رەخمەت ئېيتىپ قويماي دەپ ئىشخانىسىغا كەلسەم ئۇ قىز ناماز ئوقۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ مېنىڭ مىننەتدارلىغىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەبەسسۇم بىلەن رەخمەت ئېيتىپ: "سەپەرىڭىزلا ئاق يوللۇق بولسۇن، ھەجلىرىڭىز قوبۇل بولسۇن" دىدى. "ۋە ھەرەمگە بارغاندا پەلەستىن خەلقىگە ئاللاتائاللادىن نۇسرەت تىلەپ قويۇڭلا" دەپ قوشۇپ قويدى.

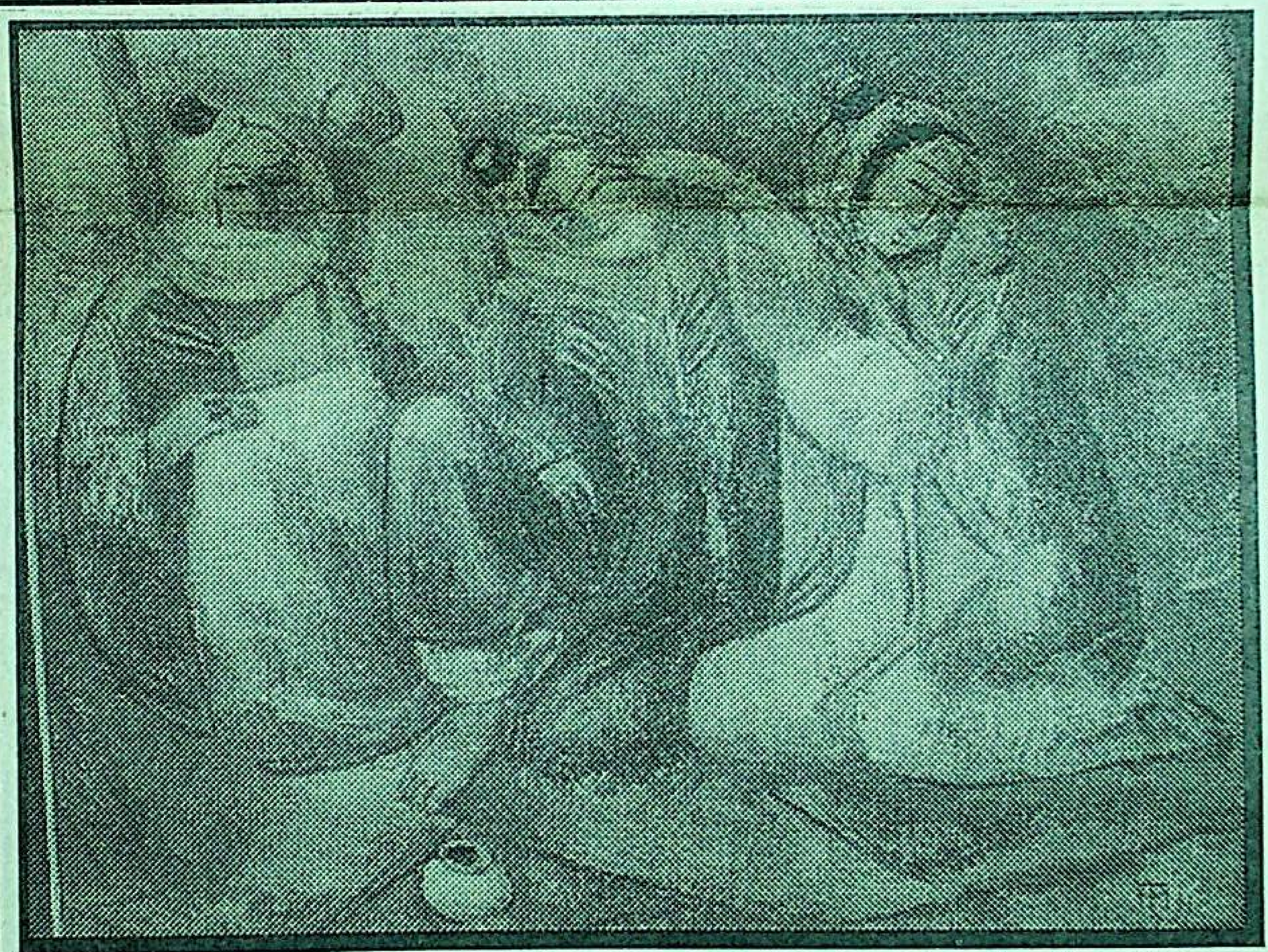

ئاۋتورنىڭ ئىجادىيەتلىرىدىن بىر كۆرۈنۈش

تالانتلىق ئۇيغۇر رەسسامى تەلەت مىراخموۋنىڭ يېڭى ئىجادىيەتلىرى قىرغىزستان، رەسساملار سويۇزىنىڭ زالىدا كۆرگەزمىگە قويۇلدى. ئاۋتورنىڭ نامىغا ياخشى پىكىرلەر ئېيتىلىش بىلەن بىللە چەت ئەللىك كۆرگۈچىلەر تەرىپىدىن ئالاھىدە باھالار بېرىلدى. ۋە بىر قانچە سۈرەتلىرى چەت ئەللىك كۆرگۈچىلەر تەرىپىدىن سېتىپ ئېلىندى.

مىراخموۋ تەلەت ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك يولدىشى شائىرە ئۆزخەلچەم بىلەن.

ئاۋازىمىزنى خوسائىنوۋ دىلشات مەتنىياز ئوغلىغا بېرەيلى!
44 ياشتا ئالىي مەلۇمەتلىك، "توقچولۇق" فىرمىسىنىڭ ئاشقۇرۇش كېڭەش رەئىسى ئىجتىمائى-سەھىيە بىر ئالىيىتلىقى.
-قىرغىزستان خەلقلىرى ئاسسامبلېياسىنىڭ نەزارىي-سانائەت ۋە سەنئەت، كالىفورنىيە خەلق-ئارا پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ، مەنىۋى بايلىق، مەدەنىيەت، ئىختىسات بويىچە تەرەپ-تۇرۇك مەركىزىنىڭ نەزارىسى.
-قىرغىزستان دۆلەت مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتى، فىلولوگىيە پاكولتېتىنىڭ ئەمگەكچىسى.
-قىرغىز جۇمھۇرىيىتى گرېك-رىم كۈرىشى فېدېراتسىيەسىنىڭ كېڭەش نەزارىسى.
"بەقەت روھىي بايلىق ۋە ئىنسانىيەت ۋە مىللىي ئاساسىدا ئۇيغۇرى مەدەنىيىتى ئىپرنىشكەن خەلق رىۋاج تاپىدۇ."
د. خوسائىنوۋ.

پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيلى

مىللەتلەر ئاسسامبلېياسىدىن بىر قازاق ژىگىت دېپۇتاتلىققا كاندىدات بولۇپ ئاسسامبلېيا رەئىسلىرىدىن ئۆزىنىڭ كاندىداتلىقىنى.
ھەممە مىللەتنىڭ قوللاپ بېرىشىنى سورىغاندا ھەممىسى بىر ئېغىزدىن قوللايمىز دىگەندە بىزنىڭ رەئىسىمىز ئېغەمەتھاجىم "توختا دوستۇم! مەن سېنى قوللايمەن، سەۋەپ ساڭا ئوخشاش كاندىداتلار ئىچىدە مېنىڭ ئۇيغۇرۇم بار." بىز ئۇنى كاندىداتلىققا تەۋسىيە قىلغان تۇرساق قانداقمۇ ساڭا ئاۋاز بېرەي؟ بەرگەن زىياپىتىڭگە رەخمەت ئەگەر ئىككىنچى تۇرغا بىزنىڭ ئۇيغۇر چىقماي سەن چىقىپ قالساڭ ساڭا ئاۋاز بېرىمەن" دەپ ھەزىللەشكەن ئىكەن. ئۆتكەنكى سايلامنى كۆز ئالدىمىزدا تۇتۇپ بۇ قېتىم پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيلى.

ئابدۇخالىق ھەلىموۋ

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى "ئىتتىپاق" جەمئىيىتى ئاقساقاللار كېڭەشى ئەزالىرى ھەر بىر مەھەللە ژىگىت باشلىرى. ئىمام مۇتىۋەللىلەر. شۇنداقلا ئىجتىمائى ئىشلار بويىچە مىللەتپەرۋەرزاتلا ھەمدە ئىختىيارى قاتناشقۇچىلار ئۈچۈن ھەر ئاينىڭ 5 -كۈنى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىمىزنىڭ مەنىۋى ھاياتى مەسىللىرىگە دائىر پىكىر مۇنازىرەلەر ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن يىغىلىش ئەنئەنىگە ئايلاندى.
27-نويابىر 37 كىشىنىڭ يىغىلىشى بىلەن يەنى ئاقساقاللار كېڭەشى رەئىسى سۇلتان ئەيسا،ئاياللار كېڭەشى رەئىسى گۈلنايىم ھاجىم رىياسەتچىلىكىدە سىلسوۋىت جامائىتىنىڭ تۆرپ ئادەتلىرىمىز بويىچە ۋە بىر نەچچە تەكلىپلەر مەزمۇنىدا يازغان خېتىغا بىنائەن ئىسلامىيەت ئەقىدىلىرىگە يات ۋە تۆرپ ئادەتلىرىمىزگە ئوخسان كېلىدىغان ئىللەتلەر ھەققىدە قىزغىن تەپەككۇرەنە مۇنازىرەلەر ئېلىپ بېرىلدى ۋە ئاخىرىدا بىر ئېغىزدىن قارارقوبۇل قىلىندى.
5-نويابىر كۈنى تېخىمۇ تولۇقلانغان يىغىن ئەخلى تۆۋەندىكى مەسىللەرنى مۇنازىرە قىلىشتى.
1."ئىتتىپاق" گېزىتىگە مۇشتىرى توپلاش بويىچە: ئۇيغۇر تىلىدا چىقىۋاتقان ھەممە گېزىتلەرگە بىردەك مۇشتىرى بولۇشقا جەلىپ قىلىش تەۋسىيە قىلىندى.
2. ئاياللار كېڭەشىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى 22-دېكابىر كۈنى "ئىتتىپاق" جەمئىيىتى زالىدا ئەتىگەن سائەت- 10دا ئېچىلىشنى قارار قىلدى.
3."ئىتتىپاق" جەمئىيىتى قارمىغىدا، ياشلارنىڭ "مىللىي تەرەققىيەت فوندى"نى قۇرۇش ھەققىدىكى ئۇرمەھەممەت كەنجىنىڭ باياناتى ئاڭلاندى ۋە ياشلارنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى 26 -دېكابىر كۈنى قىرغىزستان تارىخي مۇزېيىدا سائەت 3 دە ئېچىش قارار قىلىندى.
4. قىرغىزستان قانۇن پالاتاسىغا دېپۇتاتلىق ئۈچۈن دىلشات خوسائىنوۋنى نامزات قىلىپ كۆرسىتىش، ۋەبۇ ھەقدە ئۇمۇمى جامائەتچىلىگىمىزنى سەپەر بەرلىككە كەلتۈرۈش يولىيورۇقى بېرىلدى.
پىكىر تەكلىپلەر بويىچە جامائەتنى ئالاھىدە جەلىپ قىلغان. نوغمانىيك بولاتبىكوۋنىڭ ئىتتىپاق جەمئىيىتىنىڭ ئىقتىسادى ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان مەھەللىلەر بويىچە تۆۋەنكى قاتلام ئىتتىپاق يەچىكىسىنى قۇرۇش ۋە ئەزالىق بەدەلنى تىكلەش دىگەن تەكلىپىگە بولغان مۇنازىرەلەر قىزغىن ئېلىپ بېرىلدى. يەنە بىر نەچچە تەكلىپلەر بويىچە مۇنەزىرەلەر تۆۋەنتىكى يىغىنىدا ئېلىپ بېرىلماقچى. مۇنداق يىغىنلارغا قاتناشقۇچىلارنى ئىتتىپاق جەمئىيىتى خالىس قارشى ئالىدۇ.
ئۆز مۇخبىرىمىز.

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى ئىتتىپاقىنىڭ نەشر ئەپكارى تەھرىر ھەيئىتى.
تېلېفون: 22-83-14 26-10-07
گېزىت 1994 -ژىلى مارت ئېيىدىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.
گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ، ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ھەم جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.
Иттипак
Учредитель: Общество уйгуров Кыргызстана "Иттипак"
Номер набран в издательском центре "Иттипак", отпечатан в типографии "Эркин-Тоо". тираж 2000 экз. з. 1222
Тех. редактор Т. Ибрагимова
Свидетельство о госрегистрации
№ 100

ئىتتىپاق
ИТТИПАК

Республиканская общественно-политическая газета Общества уйгуров Кыргызстана "ИТТИПАК".

Газета издается с марта 1994 года

ВОПРОС СВОБОДЫ В НОВОМ СВЕТЕ

29 октября 1997 г. в столице США в Вашингтоне состоялся митинг-протест. "Мы представители уйгурского народа: Розиев Махсут и президент общества уйгуров "Иттипак" Базаков Нигмат стали очевидцами и приняли участие на митинге-протесте, который состоялся у Белого дома правительства США. "

В момент митинга президент США Билл Клинтон и гос. секретарь КНР Жянь-Зимин находились в Белом Доме. На митинге выступили с речью госп. Норба (брат Далай Ламы), артисты Голливуда, в частности Ричард Гирр, известные бизнесмены, представители Тибета, внутренней Монголии, Тайваня, уйгуры - выходцы из Восточного Туркестана, ныне проживающие в городах США и Канады.

В этот день участники митинга находились у здания Конгресса, где выступили с речью конгрессмены штатов Флорида, Оклахома, представители Тибета , Тайваня и внутренней Монголии. От уйгуров выступил с речью Анвар Юсуф - руководитель центра Национально-освободительного движения уйгуров в г. Вашингтоне. Все говорили о независимости и свободе своих регионов. Затем представители уйгуров побывали на приеме у конгрессмена Дана Рохрабакер, который тоже в свою очередь много сказал о свободе и независимости Восточного Туркестана.

"Ассаламу Алейкум Улук уйгур Халыким!"

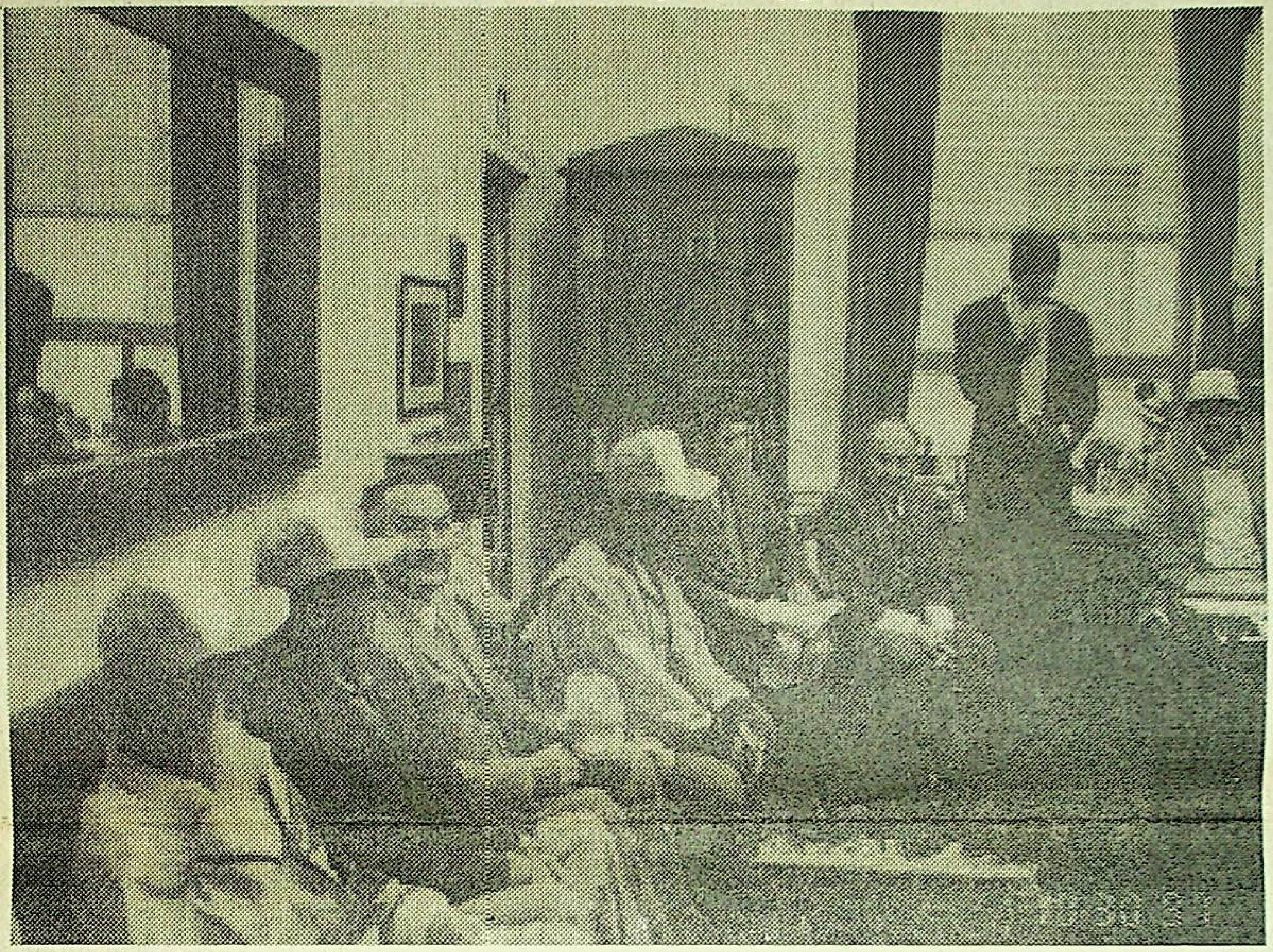

На фото председатель общества угуров Н. Базаков (третий слева) в приемной конгрессмена Дана Рохрабакер.

" Мы, уйгуры, хотим жить у себя на Родине в Восточном Туркестане! А так же желаем встретить 21 век на свободной, независимой земле своих предков. Мы не хотим как третьи страны иметь "вольную" и быть зависимыми от Китая. Между словами воля и свобода есть разница, и очень большая. К примеру , взять стадо баранов, которых утром выгоняют пастись, а вечером загоняют в загон. Такая воля нам не нужна.. Поэтому призываем всех уйгуров живущих в Австралии, Турции, Саудовской Аравии, России и в бывших союзных республиках, в Европе и Африке - к единству за свободный Восточный Туркестан! Наши предки знали цену свободе и отстаивали ее с оружием в руках, радовались за народы - которые обретали свою свободу, свою самостоятельность. Мы, современные уйгуры против террора и насилия. Мы за мирное решение Восточно - Туркестанского вопроса между китайским и уйгурским народом."

Мы за мирное сосуществование со всеми народами, но против геноцида проводимого отдельными китайскими
политиками !

Ассаламу Алейкум свободный Восточный Туркестан!

Розиев Махсут
США г. Нью-Йорк

На фото: участники митинга-протеста

ИСТОРИЯ

НАЦИОНАЛЬНО - ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ НАРОДОВ СИНЬЦЗЯНА

4. Новый подъем Национально-освободительного движения Синьцзяна в 1944-1945 гг. Большого размаха разгул реакции достиг в 1940-е годы в связи с созданием Синьцзянского бюро Гоминдана. ...Превратил город Урумчи в город тюрем, в городе на 100 тысяч жителей было 30 тюрем, в которых погибло 12 тыс. лучших борцов за народное дело. За 10 лет правления Шен Ши-Цая в Синьцзяне было казнено 80 тыс. представителей местных национальностей.... 1944 году гоминданцы потерпели поражение от Японии.

... Поводом к восстанию послужил приказ урумчинского правительства о поставках населением 10 тыс. лошадей для китайской Армии...В мае 1944 г. вооруженная группа казахов во главе с Оспаном совершила нападение на казарму китайских солдат близ поселка Бурлтогой и распространила листовки, призывавшие казахов поддержать Оспана в его борьбе против китайских властей. К Оспану примкнуло более пяти тыс. человек из Шара-Сушинского, Бурултогойского и отчасти Бурчумского уездов.

Осенью 1944 г. в районе г.Нилхи Илийского округа также вспыхнуло восстание...Повстанцы в первом же бою разбили несколько раз превосходившие их по численности подразделения гоминдановских войск и захватили 100 винтовок и 10 тыс. патронов.

Вскоре к восставшим примкнули сибинские, солонские, русские, татарские и узбекские населения Илийского округа. 6 октября заняли г. Нилхи, взяли в плен 300 солдат и офицеров... Для руководства восстанием в г. Кульджа была создана подпольная организация "Свобода" во главе с Ахметжаном Касимовым. ...Был создан военный ревком.

7 ноября 1944 г. Ахметжан Касимов поднял народ на восстание. Согласно приказу подпольного комитета, партизанские отряды г.Нилхи численностью более 2 тыс. человек на рассвете 7 ноября вступили в г. Кульджа и присоединились к восставшим.

13 ноября 1944 г. объединенные силы восставших по приказу объединенного штаба, начали наступление против основных сил гоминдановцев укрепившихся в здании главного управления полиции г. Кульджа.

15 ноября 1944 г. было провозглашено создание Восточно-Туркестанской Республики (ВТР) во главе с Алихан-Тюре и его заместителем Хакимбек-ходжой.

В состав временного правительства вошли из уйгуров: Алихан-Тюре, Хакимбек-ходжа, Сабирхаджаев Рахимжан, Ахметжан Касимов, Набиев, Анвар Мусабаев; из казахов: Абдул-хайер-Тюре, Урахан; из монголов: Фуча - афанди и др.

Задачи народов Синьцзяна были изложены в декларации временного правительства от 5 января 1945 г., где основные требования заключались в следующем: уничтожение гоминдановсой деспотии, создание демократической республики; создание многонациональной армии; национализация банков, телеграф, телефон, почты, лесных угодий и недр, всемирного развития промышленности, сельского хозяйства, скотоводства и частной торговли, равноправие национальностей и свобода вероисповедания, всемирного развития народного образования и здравохранения.

8 апреля 1945 г. повстанческие отряды были преобразованы в регулярные воинские части. Командующий - генерал Исхакбек , руководители : генерал-майор Далалхан, полковник Абдураим Хасанов, Абдугафур Сабирхаджаев и др. Была введена единая форма одежды и воинские звания, учреждены ордена и медали ВТР, такие как: орден "Свободы", "за Независимость" , медали "за Отвагу", "за Доблесть" и др.

В сентябре 1945 г. начался учебный год во всех школах Илийского округа. Газета " Свободный Восточный Туркестан" поясняла: "Задачей нашей революции является отнюдь не борьба против китайского народа, а свержение тиранической (гоминдановской) власти.

В 1945 г. была создана Демократическая революционная партия. В тесном взаимодействии с партизанскими отрядами Тарбагатая и Алтая, части НОА к осени 1945г. очистили эти округа от гоминдановцев и установили народную власть.

Власть гоминдановцев в Синьцзяне была подорвана, поэтому, чтобы не потерять окончательно своего господства в Синьцзяне Чан Кайши в сентябре 1945 г. был вынужден объявить о своем признании временного правительства трех округов (Или, Тарбагатай, Алтай) и предоставлении Синьцзяну "местной автономии", одновременно Гоминдан предложил провести переговоры по мирному урегулированию имеющихся проблем... переговоры закончились подписанием 6 июня 1946 г. мирного соглашения .

В соответствии с мирным соглашением на своем последнем заседании Рев. Временное Правительство ВТР (июнь 1946 г.) объявило о самороспуске и сложило свои полномочия. Немного позже в Синьцзяне было образовано Коалиционное
Правительство. В состав Коалиционного Правительства вошли избранные народом 15 представителей из местного населения и 10 членов назначенные центром.

... Вопреки соглашению мирного договора, было увеличено количество людей с 20 тыс. до 100 тыс. человек, которые готовились к борьбе против революционных сил Восточно - Туркестанской республики ВТР.

Продолжение следует

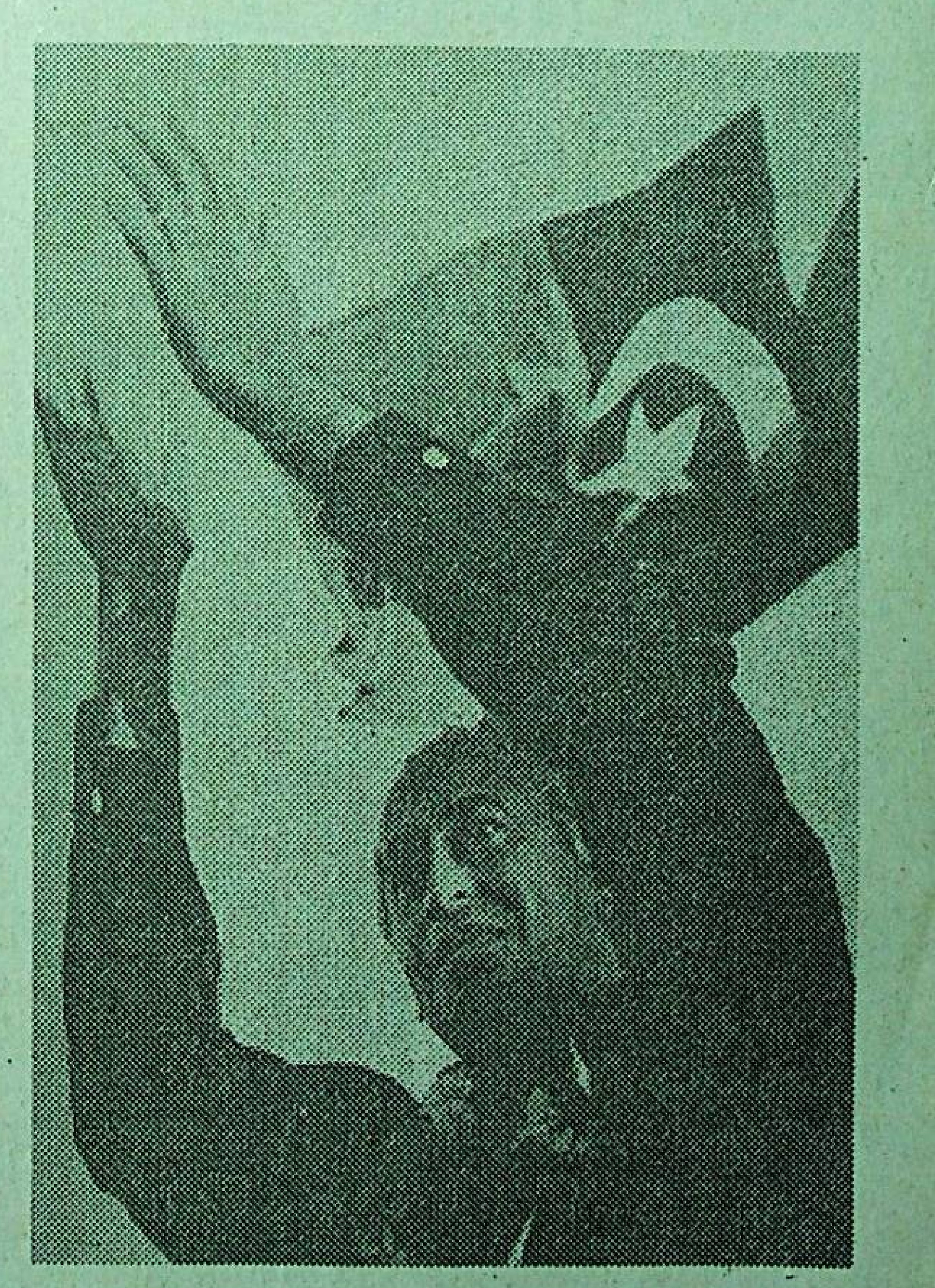

Духовное наследие уйгурского народа

Мулла Шакир

1803 - 1890

Одним из талантливых поэтов своего времени является классик уйгурской литературы Мулла Шакир. Он, как и Садыр Палван и Билал Назым, принимал активное участие в вооруженной борьбе трудящихся против маньчжурских колонизаторов и их местных прислужников - уйгурских феодалов за независимость Синьцзяна.

В лице отрицательного персонажа поэмы Сейида Хакимбека Мулла Шакир осуждает крупных уйгурских феодалов, служивших цинскому двору, разоблачает местных эксплуататоров, которые, выступив против освободительной борьбы народа, при поддержке колонизаторов пытались укрепить свою власть и грабить трудящихся, накапливая большие богатства. Так, Сейид Хакимбек, чтобы устрашить "непокорных" на площадях и в людных местах городов и деревень строил виселицы. Поэт
пишет :

Бу йинпнинг алдыда курулди дар,
Асиглик олуклар турадур катар.
("У крепости были построены виселицы, где висевшие люди выстраивались в ряд").

В политическоммышлении Муллы Шакира важное место занимают прогрессивные идеи о национальной независимостии равноправии наций, о дружбе и сотрудничестве народов, способствовавшие пробуждению национального самосознания уйгурского народа, укреплению патриотических чувств трудящихся. В "Зафарнаме" поэт-философ доказывал необходимостьвооруженной борьбы против маньчжурских колонизаторов, закономерность и справедливость национально-освободительной революции угнетенных и зависимых народов. Мыслитель гневно осуждает колонизаторов за унижение и оскорбление национального достоинства неханьских народов. В своей поэме Мулла Шакир писал, что маньчжуры именуют уйгуров пре- небрежительно "чанту" ("человек в чалме") и считают, что они не достойны уважения.

Взгляды Муллы Шакира сыграли прогрессивную роль в истории развития общественно-философской мысли уйгурского народа, способствовали росту классового сознания крестьян, укреплению дружественных отношений между народами, воспитанию трудящихся в духе патриотизма и гуманизма, высоких нравственных качеств.

Член-корр. НАН КР,
профессор А. Нарынбаев

БЙИТЫ

Бейиты - состязательный жанр, таких жанров много у других народов, но бейиты присущи только уйгурскому фольклору. О бытовании этого жанра у уйгуров имеются сведения в работах М.Кашгари.

Тексты бейитов можно найти в публикациях всех собирателей уйгурского фольклора, начиная с дореволюционного времени. Бейиты как жанр выделены и в других публикациях.

В советский период бейитывремя публиковались в общих сборниках, и только в 1968г. появился небольшой сборник, посвященный этому жанру, с комментарием (предисловие), впервые характеризующим особенности этого жанра.

Подробно, с приведением большого фактического материала, бейиты описаны в двух изданиях: есть раздел "Бейиты" в книге "Устное народное творчество уйгуров" и в книге "Уйгурская народная лирическая поэзия". В работах наряду с множеством положительных моментов имеются отдельные неточности и ошибочные положения. Так, в разделе "Бейит" ,написанном Сабитовым, свадебные песни "Хай-хай йолян" и "Яр-яр" считаются бейитами. На свадьбах читались бейиты, но не те, что назвал автор. Тем более в той же книге автор раздела "Песни" А.Алахунов эти тексты совершенно верно считает песнями.

А.Бакиев пытается описать сходство и различия между песнями - лаппар и бейитами. Но приводимые им доводы не убедительны.

Бейиты тесно связаны с бытом и обычаями уйгуров прошлого. До принятия ими мусульманской религии молодежь часто, особенно в осеннюю и зимнюю пору, устраивала майлис, или олтуруш (посиделки). Это был единственный и повсюду распространенный вид развлечения. Однако несмотря на строгие запреты мусульманской религии появляться женщинам с
открытым лицом в обществе мужчин, вечеринки продолжали бытовать в уйгурской среде. Правда, несколько сузилась их сфера распространения - такие вечеринки сохранились в свадебные дни.

Во время олтуруш пели песни, танцевали, слушали мукамы. Но центральное место в них занимали различного рода игры, сопровождавшиеся обязательным чтением бейитов. Одна из таких игр - "чай татуш" -подавать чай. Суть ее в следующем:

Девушка (или юноша) наливает в чашку немного чая, декламирует какой-нибудь бейит и подает чай кому-нибудь из сидящих.

Тот отпивает небольшой глоток, декламирует ответный бейит и возвращает чашку подавшему. Могли подавать и какие-нибудь фрукты (яблоко, грушу) или цветок. Или, например, игра "Чина гуль"-цветы, изображенные на чашке. Один из присутствующих берет в руки чашку, на которой есть изображение цветка, щелкает по ней три раза и называет какой-нибудь цветок. Рядом сидящий должен произнести название другого цветка, и все сидящие должны провозглашать другие названия.
Суть игры в том, что один раз названный цветок не должен повторяться. Если такое произойдет, то участник, нарушивший правило игры, должен декламировать бейит.

Были еще и другие игры, например "Пота оюни", а игра в кушак встречается не только у уйгуров, но и у других народов. Прячут кушак за спину кому-нибудь из сидящих, тот должен быть настороже и поймать за руку ведущего игру. Если же он прозевает, то должен исполнить бейит, в противном случае бейит декламирует человек, который не смог спрятать кушак.

Во время игр посредством бейитов юноши и девушки объяснялись в любви.

Бейиты бытовали и в письменной форме - "салам-бейиты". Продолжая традицию одаривания друг друга (чашкой чая, яблоком или грушей), обязательную для бытования бейитов-диалогов, письменные бейиты сами выступали в качестве подарка,
ибо "чернила и слова" в конверте выражают добрые чувства к милой и тем самым оказываются дороже золотого кольца:

Я приготовил милой подарки:
Из золота сделал кольцо
С драгоценным камнем,
Послал ей письмо -
Чернила и слова.

Бейиты, как и все другие жанры народно-поэтического творчества, отражают какие-то сцены общественной и семейной жизни уйгуров прошлого. Им свойственен исторический реализм. По бейитам можно составить определенное представление о быте, обычаях и нравах народа, о его поэтической одаренности, мудрости, о его философии и морали.

Глубокие социальные контрасты прошлого также отразились в бейитах. Наряду с бейитами о счастливой любви; встречается немало таких же высокопоэтических - о несчастной любви - как следствии социального неравенства. В таких бейитах говорится о горечи разлуки, оказывающейся насильственной по воле родителей или "злых людей".Интонации бейитовспо-койны, полны достоинства, когда говорится о счастливой любви, или навеяны сарказмом, если речь идет о неравенстве и бесправности девушек и женщин.

В фольклоре многих народов (и в европейских, и восточных) часто встречаются сказочные превращения во время состязаний убегающего и догоняющего. Это очень популярный мотив как поэтическая формула любовной поэзии. Общее положение в них такое. Юноша предлагает девушке свою любовь, она отказывается от нее: лучше я стану тем-то, изменю
образ, лишь бы не принадлежать тебе. Парень отвечает ей пожеланием себе встречной метаморфозы, которая опять поставит его на один уровень с превращенной милой, если она станет рыбкой, он- рыбаком, если птицей, он - охотником, если зайцем, он - собакой, если цветком, он - косарем. Эта фантастическая игра в желания развивается по разному и имеет разные оконцовки.

Бейиты, так же как и другие жанры фольклора, не могут обходиться без юмора и мягкого, добродушного смеха: в них гиперболически высмеиваются отдельные черты характера людей - недогадливость, капризность девушек и т.д.

Лучшие бейиты предельно совершенны; оригинальные по мысли и четкие по исполнению, они отличаются свежестью и точностью деталей, образностью сравнений. Примечательной особенностью бейитов является то, что в большинстве случаев, так же как и в песнях, строфа длится на две части: первая относится к природе, вторая к человеку, строго соорганизованная по принципу параллелизма:

Цветок яблони разве будет цветком,
Хоть он и смотрится.
Чужой разве будет твоим,
Хоть он и жаждет тебя.

Встречаются самые неожиданные сравнения и составления:

Высоко-высоко на горе
Горит свеча.
Нет, это не свеча, а огонь любви,
Сердце горит.

Или:

Ветви ивы склонились,
Милый не склоняется ко мне.

Поэтичны устойчивые сравнения лица девушки с луной и солнцем, бровей - с крыльями ласточек. Символика присутствует в бейитах, как и в песнях: например, тоска выражается словосочетанием "серик саман" - "желтая солома".

Бейиты, благодаря специфике своего происхождения, а главное бытования в прошлом, в условиях советской действительности не получили своего дальнейшего развития. Однако это не значит, что народ давно и навсегда забыл, выкинул их из своей памяти. Жизнь бейитов не приходится измерять жизнью только тех поколений, условиям быта и сознанию которых не отвечали. Очевидно, это кроется в той широкой типизации жизненных явлений и человеческих переживаний, которые в них содержатся. Именно благодаря такому содержанию бейитов лучшая часть некоторых из них и сейчас бытует в народе, перейдя в такие жанры, которые продолжают развиваться. Это песни, пословицы.

Как пословица распространен в народе следующий бейит:

Кто добудет - овцу зарежет,
Не добудет - молодого петушка.
Кто добудет - цветок подарит,
Кто не добудет - головку лука.

Однако это сказанное выше вовсе не следует, что бейиты в настоящее время известны только в форме других жанров.

Столетиями копились они в памяти народа, и он помнит и любит их как живые странички своей истории, ценит за высокую поэтическую искренность безвестных творцов.

М. Алиева

ВЫБОРЫ В ДЕПУТАТЫ

ГОЛОСУЙТЕ ЗА ДОСТОЙНОГО!

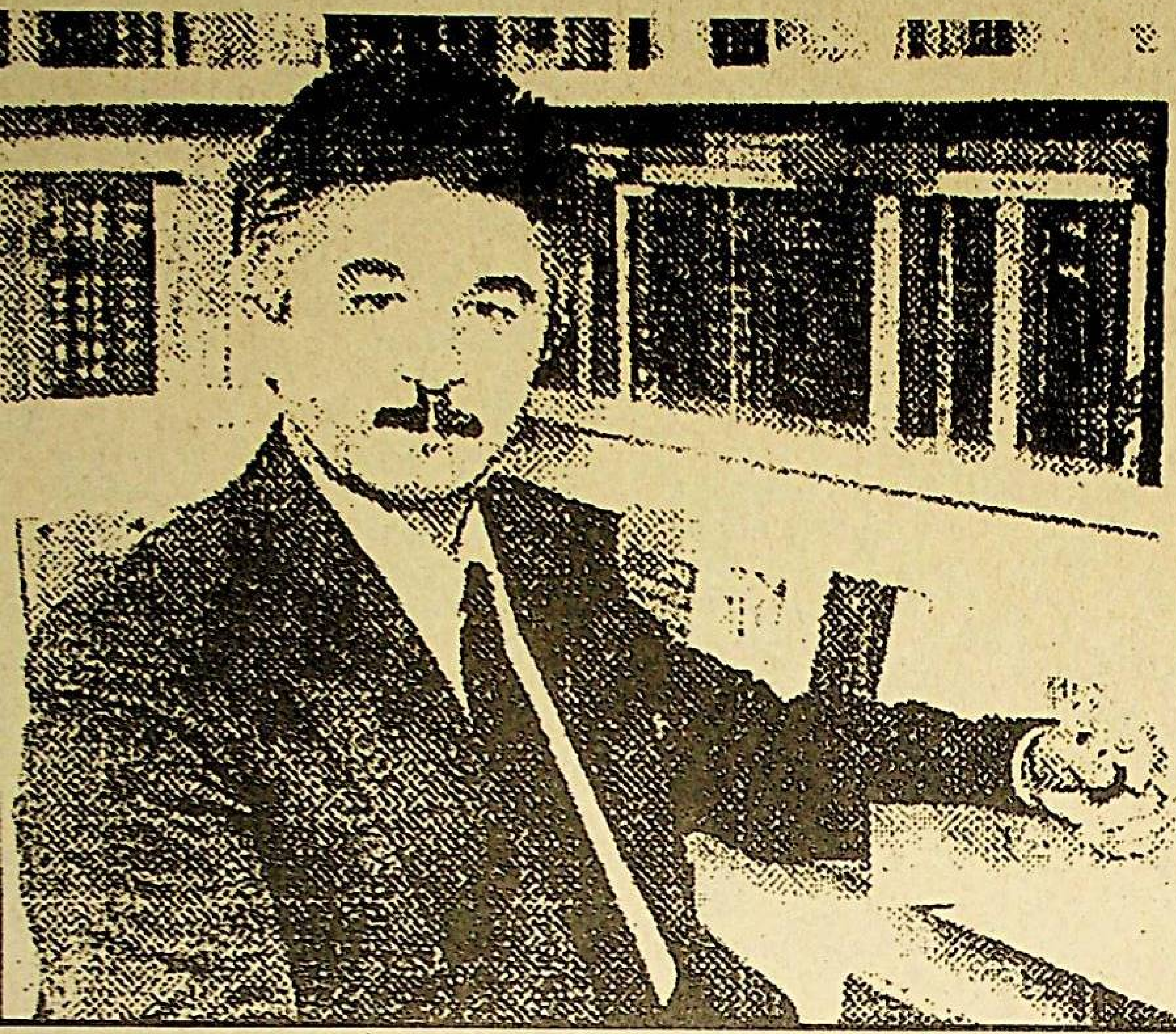

ХУСАИНОВ ДИЛЬШАТ МАТНИЯЗОВИЧ

44 года,
образование высшее, председатель правления ПКФ "ТОКЧУЛУК"

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ:

- член Ассамблеи народов Кыргызстана;
- общественный деятель и член Калифорнийской Международной Академии наук, индустрии и искусств; Арабо-Тюркского Центра: духовность; культура, экономика;
- Председатель попечительского Совета филологического факультета Кыргызского Государственного Национального университета;
- член коллегии федерации греко-римской борьбы Кыргызской Республики.

"ТОЛЬКО НАРОД, ИМЕЮЩИЙ ВЫСОКУЮ КУЛЬТУРУ, ОСНОВАННУЮ НА НРАВСТВЕННОСТИ И ГУМАННЫХ НАЧАЛАХ, МОЖЕТ РАСЧИТЫВАТЬ НА ВЫЖИВАНИЕ"

Д. М. Хусаинов

Абдылдаев Кубанычбек Алдагандаевич

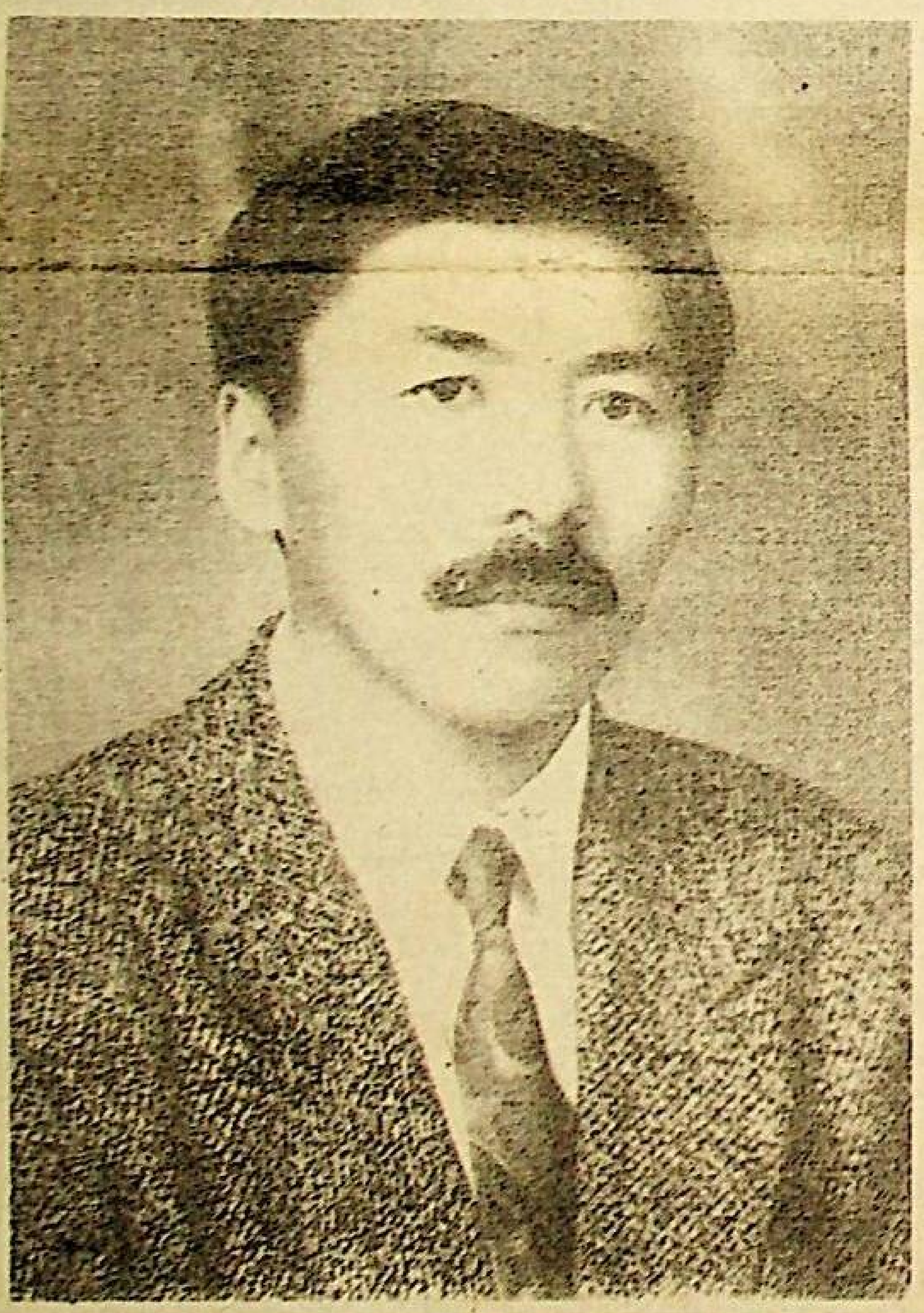

Абдылдаев Кубанычбек Алдагандаевич родился в 1957 году

Трудовую деятельность начал в 1974 году.

В 1981 году окончил Московский Полиграфический институт.

1981—1986 году работал инженер—механиком на Кыргызполиграфкомбинате.

1986—1989 г. главный инженер облиздата, инструктор орготдела, заведующий социальн—экономического отдела Пржевальского ГКПП Киргизии.

1989—1990 г. результатом конкурсных выборов избран генеральным директором Иссык—Кульского областного редакционного производственного объединения. 1990—1991 г. впервые применил арендный подряд в полиграфии, работал директором Иссык—Кульской арендной типографии.

1991—1995 г. начальник управления полиграфической промышленности Министерства информации и печати, затем возглавлял производственный отдел госконцерна «Акыл».

1995—1996 г. решением коллегии назначен директором Центра делового сотрудничества при ГКПП «Эркин—Тоо».

С июня 1996 года по настоящее время работает директором газетно—книжного полиграфического предприятия «Эркин—Тоо».

Одновременно постановлением правительства с мая по август 1997 года исполнял обязанности председателя госконцерна «Акыл»

Программные тезисы:

- За мир и согласие в нашем общем доме — Кыргызстан!
- За общество постоянно проявляющее заботу о старшем поколении!
- За равную ответственность каждого перед законом!
- Мы обязаны обеспечить условия для создания рабочих мест, ведение бизнеса, получения знаний!
- Обществу действующие законы с человеческим лицом!

Реальные проекты в независимости от выборов!

- Обеспечение школьников бесплатными учебниками!
- Поддержка средствам массовой информации — газете реально освещающей жизнь общества и создающей общественное мнение — наше спонсорство!
- Обеспечение рабочими местами на основе начатых проектов и бизнес — планов

Инициативная группа:
Верим! Вы сделаете правильный выбор!

Разум, порядок и гармония
Эркинбек Джаманбалаев :

" Я не предлагаю ничего СВЕРХЕСТЕСТВЕННОГО, я просто хочу, чтобы принимались ЕСТЕСТВЕННЫЕ Решения"

Факты из биографии:

- 33 года, женат, двое детей
- Окнчил КГМИ с отличием
- Работал в КНИИ Кардиологии, врач-реаниматолог
- АО "Береке Пресс" - Ген.Директор
- Исполнительный директор Центра Поддержки Инициатив,
- Президент Медицинской Ассоциации Кыргызстана
- Включен в книгу "Выдающихся людей Мира" Американского Биографического Института